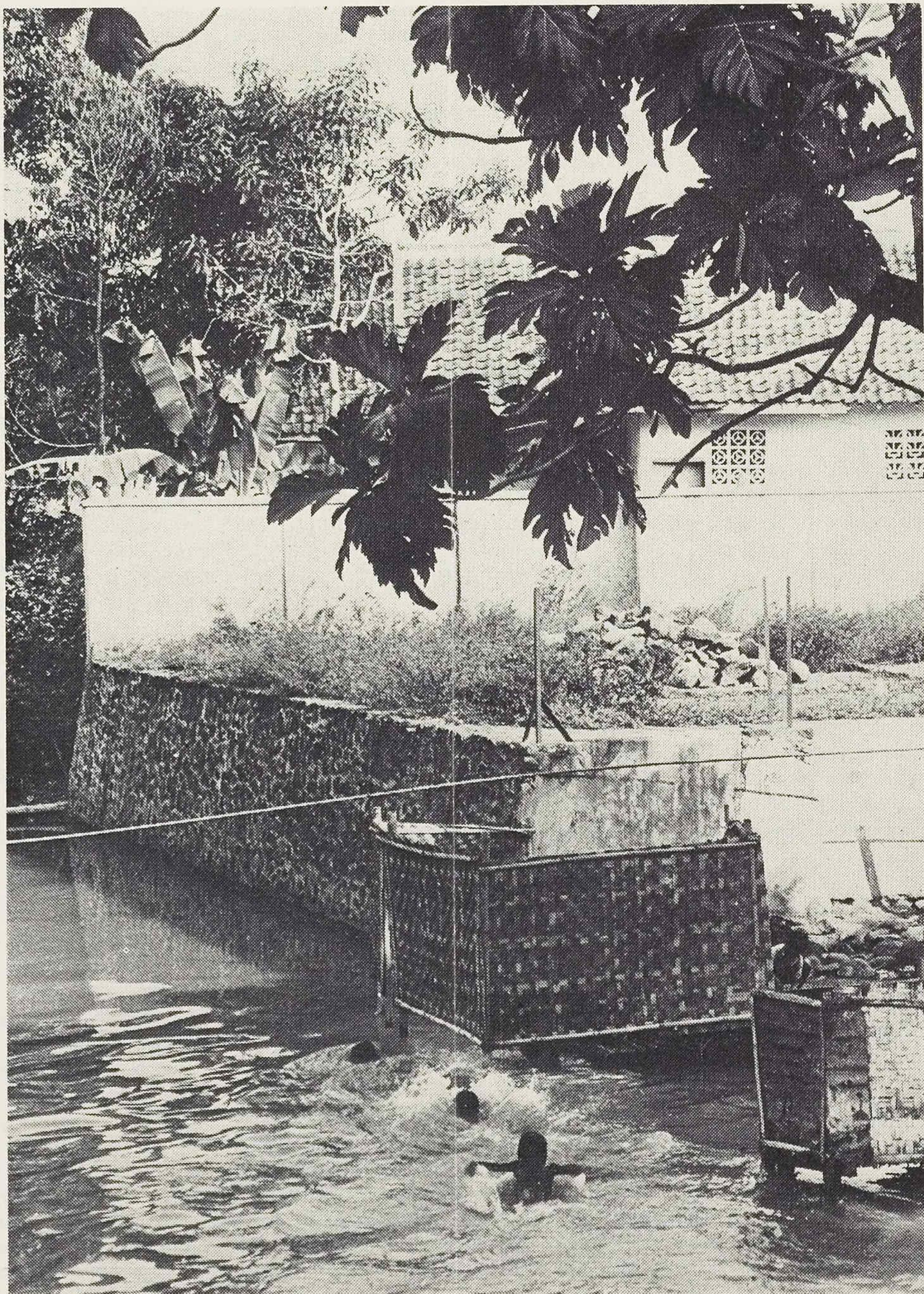

22e JAARGANG No. 4

15 SEPTEMBER 1977 — f 2,35

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

(Foto: Rogier)

WAAROM WIJ VAN NAAM VERANDEREN

1 JANUARI 1978, TJALIE ROBINSON BV

Amsterdam, januari 1958.
We zaten die avond na de repetitie van onze "Tong-Tong" cabaretavond nog wat na te praten met een stuk of tien vrienden. Van het een op het ander komend, zei Tjalie ineens: "Ik zoek nog steeds naar een goede naam voor mijn blad, ajo lui, wie?"
De vraag viel onverwacht, maar na een korte stilte kwamen de suggesties. De meeste onbruikbaar, maar wel aanleiding gevend tot eindeloze grappen: "Boenglon" (vanwege d e ons zo aangeprate assimilatie), "Kantjil", "Boeaja" en andere veelzeggende diernamen en verder wat kalmere titels als "Pinda", "Pisang", "Mata Hari", "Sinar", "Brani Mati", en nog andere.
Ineens gaf Arsath Ro'is, de grappenmaker van het gezelschap, een ferme klap op de tong-tong, die we als belangrijk toneelattribuut van het tropenmuseum hadden geleend. "Waarom niet "Tong-Tong" Tjalie, noem je blad maar Tong-Tong, net als ons cabaret! Geluidnja is Indisch, jouw blad is toch ook de stem van de Indische mensen?"
Het was even stil, kennelijk vanwege de klap, maar ook omdat iedereen piekerde. "Oké, mijn blad heet voortaan Tong-Tong!" zei Tjalie.

Zo werd het tijdschrift "Onze Brug" op die avond herdoopt in "Indisch Tijdschrift Tong-Tong". Het bestond uit 6 pagina's en het abonnementsgeld bedroeg *f* 6,— per jaar. En Tjalie had niet meer in kas dan precies de drukkosten voor het volgende nummer.
Neen, voor Tong-Tong en Tjalie was het niet bepaald een goeie, ouwe tijd. Wat hij in de komende jaren tot stand bracht met een handvol trouwe, harde werkers zou nu ondenkbaar zijn. Tjalie barstte van ideeën, die hij ook meteen zelf begon uit te voeren. Veel te veel voor een man, men kon hem niet volgen soms, zelfs Rogier niet, die toch heel wat gewend was.
Op aanraden van een paar goede vrienden werd een "Stichting Tong-Tong" opgericht. Die zou tot taak hebben culturele en sociale doelstellingen te bevorderen en het tijdschrift te steunen. Tjalie zat zelf niet het bestuur, hij had een adviserende stem, maar tot actie moesten anderen overgaan. Hij had zelf zijn handen vol aan het tijdschrift en andere plannen.
Door de Stichting werd het pand Prins Mauritslaan 36 aangekocht. Eindelijk vast onderdak voor het tijdschrift, eindelijk een werkruimte met een bureau voor Tjalie. Tjalie zelf schraapte wat hij aan geld kon vinden, bij elkaar en betaalde een deel van de koopsom.
Er kwam een Indische Kunstkring Tong Tong, die (gelukkig voor Tjalie) spoedig zelfstandig werd en de naam Tong Tong liet vallen.
Er was een "Pasar Malam Tong-Tong". Klein begonnen in de oude Dierentuin, later wat groter in de Houtrusthallen. Een gemoedelijke, gezellige, 100% Indische Pasar Malam. Niet groot, niet overweldigend mooi en duur, maar intiem. De winsten waren redelijk, de prijzen ook. Wat er aan winst gemaakt werd en Tjalie toekwam, stopte hij in Tong-Tong. Tjalie Robinson wàs Tong-Tong en Tong-Tong werd een begrip in heel Nederland en ver daar buiten, waar het tijdschrift gelezen werd.
In 1962 kwam de N.V. Tong-Tong tot stand. Publiciteit- en Handel Mij met de mogelijkheid tot het uitgeven van eigen boeken, een eigen import uit Azië. Het ging allemaal goed, dank zij duizenden vrienden, duizenden mensen, die geloofden in en hielden van Tong-Tong.
1966. Na 4½ jaar Amerika terug naar Nederland. Aan onze goedgeplande en tot dusver zo succesvolle emigratie kwam abrupt een einde omdat Tong-Tong Tjalie's aanwezigheid nodig had. Hoe ik dat persoonlijk heb gevonden doet hier niet ter zake. Met keihard werken aan de redding van Tong-Tong konden we vergeten wat we in Californië achterlieten. U ziet maar, een mens is nooit te oud of te dom, om wat af en wat meer bij te leren.
Tjalie werkte te hard. Zijn bloeddruk, altijd al een teer punt geweest, kruipt snel omhoog. Hij negeert elke fysieke waarschuwing, dat het mis aan het gaan is. Voor de buitenwereld is hij sterk, actief, opgewekt. Duizenden leggen beslag op elke minuut van zijn leven en hij laat zich blijmoedig "opdelen". Hij was de spil van de Pasar Malam. Met zoon Rogier komt hij steeds op nieuwe en betere ideeën. Rogiers vrouw Ellen doet efficiënt al het ingewikkelde papierwerk.
In 1969 krijgt Tjalie zijn eerste echte hartinfarct. Niet de goede medicijnen, niet de juiste aandacht van de dokter. Bovendien zitten bepaalde dingen bij de Pasar Malam hem hoog. Gaat hij niet genoeg mee met de tijd, is hij te principieel? Met morele en ethische bezwaren (die ik volledig met hem deel) trekt hij zich uit de pasar-malam-organisatie terug, die geheel overlatend aan de volledig capabele Rogier en Ellen. Tjalie heeft een hekel aan de steeds groter, duurder en lawaaieriger wordende pasar malam, gunt ieder het zijne, maar distantieert zich volledig van dit gebeuren. Na 1969 zet hij geen voet meer in de Houtrusthallen.
Het tijdschrift, zijn contact met mensen, die wat voor hem en zijn werk betekenen, dat is alles waar hij voor wil leven. Hij staat de PM toe zich nog "Pasar Malam Tong-Tong" te noemen. Men kent dit jaarlijkse feest nu al 10 jaar onder die naam en iedereen spreekt van "De Tong-Tong" als men de pasar malam bedoelt. Maar in 1971 trekt Tjalie de licentie voor het naamsgebruik in. Hij prefereert de naam Tong-Tong uitsluitend te gebruiken voor zijn bedrijf en zijn tijdschrift. Hij misgunt de organisatoren, noch het publiek het succes en het plezier, maar hij wil er gewoon niets meer mee te maken hebben. Bovendien is hij veel zieker dan men hem aanziet.
Nu gebeurt er iets eigenaardigs. De Stichting Tong-Tong, al sinds 12 jaar in diepe rust, alleen nog wakker om de maandelijkse huur van het pand aan de Prins Mauritslaan te innen, komt ineens tot leven. Alle oorspronkelijke bestuursleden zijn allang overleden of heengegaan, en van culturele of andere activiteiten is nooit enige sprake geweest.
Nu de Pasar Malam officieel geen Tong-Tong meer mag heten, wordt hij georganiseerd door de Stichting Tong-Tong, waarbij de naam "toevallig" heel duidelijk op affiches, briefhoofden en vooral in persberichten naar voren komt. Elke buitenstaander (en dat is iedereen) leest gewoon "Pasar Malam Tong-Tong" en blijft dan ook trouwhartig over "de Tong-Tong" spreken. Kranten nemen deze gewoonte over, nooit gecorrigeerd door het pasar ma-

BIJ DE VOORPLAAT: SPEL ZONDER GRENZEN

Over een week is de zomer afgelopen en ik ben nog nooit zo blij geweest. Misschien krijgen we nu wel een eerlijke gure herfst in ruil voor deze zonloze, waterige periode die volgens een eeuwenoude traditie van 21 juni tot 21 september onder de naam "zomer" staat geboekt.
Soit, daar zijn nu eenmaal misrekeningen in dit leven en als je de zonzijde niet zo duidelijk ziet zitten, dan richt je je hoop maar op de waterkant. Weet u wat ik nu de leukste herinnering vind van deze zomer? Die overstroming in Eindhoven, dagenlang regen, een fiks noodweer op de koop toe, en de hele koetoe-boesoek staat blank. En in een flits zag ik op het tv-journaal, kinderen van een balustrade afduiken, zomaar tussen gebouwen in zwemmen. Wat een heerlijk gezicht. Vreselijk, hoe smerig, zeiden de mensen. Ach mensen, jullie zijn nooit in Indië geweest! Maar het is een feit: waterverontreiniging is een woord dat ik hier pas heb leren kennen. Daar sprak je over "een smerige kali". Apa boleh boewat, er zijn smeriger en stinkender dingen in de wereld. Hou je je neus en mond maar dicht. Kinderen in Indonesië hebben minder scrupules en minder scrupuleuze ouders. En ongetwijfeld meer plezier. Alle bescherming komt van boven en Boven is overal. Bogor of Eindhoven, kinderen en bacteriën spelen het spel zonder grenzen. En missen elkaar meestal nèt. L.D.

lam bestuur.

Er gebeurt in wezen dus iets moreel onrechtmatigs, zonder dat er wettelijk **iets fout zit.**

Tijdschrift Tong-Tong plaatst herhaalde malen advertenties, mededelingen, waarschuwingen om te wijzen op naamsmisbruik, maar het publiek leest niet, of slecht. Jaar in jaar uit honderden telefoontjes, brieven, gesprekken, waarbij we moeten uitleggen, dat we NIETS met de pasar malam te maken hebben. Weet U hoeveel kostbare tijd dat voor ons betekent? Nog niet te spreken over de verkeerde facturen, giro-overschrijvingen, die allemaal recht gezet moeten worden. Tijdens de pasar malam is de ellende natuurlijk het grootst. Tot 11 uur 's avonds blijft men om inlichtingen vragen, kaarten bestellen. "Vraag een geheim nummer aan", raadde men mij aan. Ach ja, waarom niet? Ik had natuurlijk ook naar Groenland kunnen verhuizen.

Terwijl de Stichting zelf niets doet om het misverstand tegen te spreken, integendeel, aanmoedigt.

Het gaat niet aan, de vervelende verhouding tussen Stichting Tong Tong en Tong Tong B.V. gedetailleerd uit de doeken te doen. Het buitenhangen van vuile was is minderwaardig en dom. Maar ook schone was vervuilt hier, door de bijna natuurlijk geworden luchtverontreiniging. Dat het op een rechtszaak tussen de Stichting en Tong Tong moest uitlopen, was onvermijdelijk. Wij hebben die verloren. Ik heb al eens eerder gezegd, dat het onmogelijke in deze tijd mogelijk is en het mogelijke je vaak onmogelijk wordt gemaakt. Waar het werkelijk om ging werd door de rechters niet essentieel geacht en onze bezwaren werden dan ook van tafel geveegd. Morele en principiële bezwaren moeten zwichten voor praktische feiten. En een praktisch feit is, dat de Stichting het volk van Nederland een culturele, winstgevende vermakelijkheid biedt, bovendien kan men er het stokpaardje "Steun aan de Derde Wereld" mee opzadelen en welk doel is nu schoner?

Ons werkterrein, dat van "onze" Tong Tong, is gering. Een tijdschrift met 24 pagina's en 7000 abonnees, delend de verbondenheid, liefde, voorkeur, ervaringen hoe u het ook noemen wilt voor één land: het land van herkomst, leven, werken, dezelfde oorlog, en dezelfde bevrijding. Onze zielezaligheid hangt niet af van een lekkere saté en ijs sjanghai, zelfs niet van batik, Jogja's zilver en wajang poppen. Die geneugten delen we grif met 100.000 pasar malam bezoekers, waarvan de helft nooit in Indië geweest is.

Wat we weigeren te delen is de NAAM Tong Tong, het begrip Tong Tong, alleen bekend bij die 7000 mensen. En omdat die naam volgens de wet aan elk willekeurig project van de Stichting, van reisbureau tot patatkraam of voetbalclub toe, gegeven kan worden, is het voor ons geen genoegen meer, laat staan eer, de naam Tong Tong te voeren.

Met grote meerderheid van stemmen hebben de aandeelhouders gekozen voor "TJALIE ROBINSON B.V.". Het betekent dat de naam Tong-Tong in ieder geval uit het telefoonboek verdwijnt en het aantal verkeerde telefoontjes volgend jaar sterk zal verminderen.

De naam van ons tijdschrift blijft voorshands dezelfde, maar zal in de nabije toekomst misschien alleen toevoeging zijn van de naam die Tjalie oorspronkelijk had willen hebben: "MOESSON". De suggestie van Ro'is voor de naam Tong-Tong bleek een goede. Er is geen Indische naam die zo goed in het gehoor bleek te ligen en makkelijk te onthouden (dat is wel gebleken ook!) Een naam die een begrip is geworden, voor velen alleen een associatie met de pasar malam. Persoonlijk geef ik de voorkeur aan de naam "Moesson". (de naam "Moesson" gebruiken wij al jaren voor onze eigen boeken). Moesson staat altijd voor twee moessons: een periode van groei en bloei en een periode van rust, elkaar steeds afwisselend en nooit helemaal gelijk. Beide perioden essentieel, in de natuur, dus ook voor de mens. Ons blad heeft in de afgelopen 21 jaar van moesson naar moesson geleefd en deze naam zal misschien symbolisch zijn voor het keerpunt waarop wij ook nu gekomen zijn. "Tong Tong" is een goede naam geweest. Er is geen tijdschrift dat met zo'n kleine staf en zo weinig potentieel, zoveel vrienden, zoveel contacten heeft kunnen maken over de gehele wereld. Het "Schrijf maar aan Tong Tong, bel Tong Tong" om welke zaak het ook ging, is ook na Tjalie's dood blijven bestaan. Het wonderlijke is dat mensen elkaar, ook nu zonder Tjalie, blijven vinden. Het blijkt dat zijn nalatenschap van een grote intensiteit en betekenis is.

Onder welke naam ook, aan onze doelstellingen, principes ten aanzien van ons bedrijf en het tijdschrift zal NIETS veranderen. Wij blijven poekoel teroes, als altijd. Met uw vertrouwen.

Lilian Ducelle

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. - 22e JAARG. No. 4

Opgericht en geleid door
TJALIE ROBINSON (1911 - 1974)

Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070 - 54 55 00/54 55 01 - Postgiro 6685 of A.B.N. Den Haag Rek. No. 51.56.15.730.
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: L. Ducelle
Administratie: Th. M. A. Scheulderman
Redactie: J. H. Ritman, L. Ducelle.
Eindredactie en opmaak:
Ch. J. A. Manders, L. M. Boon.
Vaste medewerkers: Dr. H. J. de Graaf, Rogier, Poirrié, Mevr. Marsman, G. H. Bartman.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand. Prijs per nummer *f* 2,35. Abt. Nederl. (en E.E.G.-landen behalve Engeland) kwart. *f* 12,50; halfj. *f* 25,—; jaar *f* 48,50. Abt. Europa: jaar *f* 48,50.
Buiten Europa: jaar *f* 56,50.
LUCHTPOST:
Abt. (per jaar en per luchtpost); Australië en Nw. Zeeland *f* 96,50; Indonesië *f* 80,50; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 80,50; Canada en Ver. Staten *f* 68,50; Maleisië, Singapore en India *f* 80,50; Suriname en Antillen *f* 68,50.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD
ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN

Directie en redactie behouden zich het recht voor om grondige redenen aanvragen voor abonnementen te weigeren, of deze te beeindigen. Hierover zal de betrokkene altijd van te voren in kennis worden gesteld.

*

De redactie behoudt zich het recht voor copy te weigeren dan wel te bekorten of te wijzigen met toestemming van de inzender. Over genomen beslissingen zal niet in details worden gecorrespondeerd.

Het correspondentie- en betalingsadres voor Amerika is Mrs. R. Cohen-Top, 13740 Avion Drive, La Mirada, California 90638.

Boekbespreking: "Besturen Overzee"

Herinneringen van oud-ambtenaren bij het binnenlands bestuur in Nederlandsch Indië.

Bij de Uitgeverij Wever te Franeker verscheen dezer dagen "Besturen Overzee" samengesteld uit bijdragen van de hand van een twaalftal oud-B.B. ambtenaren, met een inleiding van Prof. S. L. van der Wal. Als schakel tussen de centrale regering en bevolking had de bestuursambtenaar in Indië een uitgebreid werkterrein, waaraan door de politieke bewustwording van de Indonesische bevolking sedert de eeuwwisseling, de decentralisatie, de bestuurshervorming, uitbreiding van het onderwijs en de overheidszorg nieuwe eisen en taken waren toegevoegd. De herinneringen die in deze bundel zijn bijeengebracht, stammen uit de periode tussen de beide wereldoorlogen, een tijd dus waarin Ned. Indië in vele opzichten een snelle ontwikkeling doormaakte. Voor de kennis van de rol van het B.B. in de Indische samenleving vormt dit werk een belangrijke documentatie, waarvan het verschijnen des te meer is toe te juichen, daar van de 700 leden, die het corps in 1942 telde, nog slechts enkele honderden in leven zijn.

In het eerste hoofdstuk wordt de geschiedenis van de opleiding tot bestuursambtenaar behandeld. Een op deze functie gerichte opleiding bestond er in de eerste decennia van de 19e eeuw nog niet. In 1832 werd te Solo een "Instituut voor Javaanse taal" opgericht, dat een tiental jaren later werd vervangen door de opleiding in Delft. Later ontstonden de opleidingen te Leiden en Utrecht.
Een van de aantrekkelijkste zijden van "Besturen Overzee" is dat de bijdragen afkomstig zijn van bestuursambtenaren die werkzaam zijn geweest in verschillende delen van de archipel: behalve Java,o.a. Celebes, Atjeh, Nias, Timor en Nw.-Guinea. Daardoor krijgt de lezer een goede indruk van de grote verscheidenheid en afwisseling die het bestuurswerk met zich mee bracht. Zo maakt men kennis met historische en maatschappelijke omstandigheden, die van gewest tot gewest varieerden en waarmee de B.B.-ambtenaar dagelijks te maken had. Het maakt het boek tot boeiende lectuur, waarin de humor zeker niet ontbreekt. In een tijd, waarin de belangstelling voor de geschiedenis van Ned.-Indië een op'r ving kent, is het verschijnen van een werk waarin bestuursambtenaren zelf aan het woord zijn, van grote waarde. Niet in de laatste plaats door de kans, die hierdoor wordt geboden dat een breder publiek een juistere voorstelling dan de nog al te vaak gangbare krijgt van de betekenis die de arbeid van het B.B. voor land en volk van Indonesië heeft gehad. "Besturen Overzee" is een goede tegenhanger van het eerder verschenen "Klamboes, klewangs, klapperbomen" van Pierre Heijboer - het toont aan dat de geschiedenis van Ned.-Indië uit nog iets anders bestaat dan alleen maar militaire expedities en veldslagen!

CH.M.

"Besturen Overzee" (geïll.) is verkrijgbaar bij Boekhandel Tong Tong, *f* 39,50 plus porto *f* 4,—.

ANNIE OFEIGSSEN:

"Wel en wee in vrouwenkampen op Java"

't Is iedere dag weer hetzelfde....
Ik denk, 't is een ziekt' in mijn hoofd..
maar telkens als 's avonds om half elf de
zaallichten worden gedoofd,
dan schieten mij dingen te binnen
die 'k dacht dat me waren ontgaan...
dan komen de woorden als zinnen
in tuim'lende vaart op mij aan....
Ik hoef ze niet eens te sorteren....
't Gaat buiten mijn wil en gevoel....

Misschien buiten haar wil en gevoel, maar toch wel bestuurd door een scherpe opmerkingsgave en een vaardige pen, zette Annie Ofeigssen in Kamp Tangerang haar kamp-ervaringen neer. Omdat ze moest en niet anders kon. Natuurlijk is er in de loop der jaren door literair begaafden en beeldende kunstenaars en kunstenaressen veel over de oorlog en het leven in kampen, in de publiciteit gebracht. Oorlogsherinneringen die op indringende wijze de aandacht vroegen van juist degenen die deze niet kenden. Met haar dichtbundel (130 pagina's!) heeft Annie Ofeigssen ook haar bijdrage geleverd, niet alleen aan de kamplectuur, maar misschien meer nog aan de algemene Indische belletrie. Uitstekende gedichtjes, vlijmscherp, humoristisch, soms triest en berustend. Eigenlijk schrijft ze meer over mensen dan over situaties, omdat toch de mens meestal de situatie bepaalt. Filosofische beschouwinkjes als

"Waarover vrouwen praten?
Over politiek het meest
Onderhoudend? Slècht onthoudend
Vlot van tong, bot van geest."

Ze schrijft niet over heldinnen, over supervrouwen, maar juist over al die fouten en gebreken die bij veel-mensen-bij-elkaar zo voelbaar worden. De illustraties van Tineke Robson-Augustijn zijn net als de gedichten: vakwerk.
"Wel en wee" werd reeds eerder in de 50-er jaren uitgegeven en is nu door de schrijfster zelf opnieuw herdrukt. Een van de kampbundeltjes die ik met nadruk zou willen aanbevelen en waarvoor ik beide dames tot in lengte van dagen dankbaar voor zal blijven.

L.D.

"Wel en wee in vrouwenkampen op Java", Annie Ofeigssen en Tineke Robson-Augustijn *f* 12,50 porto *f* 2,75.

10 jaar **Pasar Malam Alkmaar**

Uren, dagen, maanden, jaren en Pasar Malams vliegen als een schaduw heen! Deze maand 24 en 25 september wordt het alweer de 10e keer dat de Pasar Malam in de Veilinghallen van de Noordhollandse kaasstad wordt gehouden. Hoe snel gaat de tijd, hoe veranderlijk zijn deze tijden, daarom is zo'n weerkerend evenement na het 10e jaar toch wel een gelukwens aan de organisatoren waard.

Toen destijds de plannen voor de eerste Pasar Malam Alkmaar werden gemaakt, zei Tjalie Robinson, de initiatiefnemer van de Pasar Malam Tong-Tong in Den Haag: "Ik voorspel dat de pasar malam bij de Nederlanders zo populair zal worden dat binnen een aantal jaren in iedere stad van betekenis een pasar malam zal worden gehouden."

Een rampzalige voorspelling die inderdaad is uitgekomen. Rampzalig, omdat deze enorme toename van pasar malams - of wat men daar ook onder verstaat - het echte karakter van dit evenement behoorlijk aantast. Er zijn in Nederland ongeveer 30 pasar malams en dat is in wezen teveel voor zo'n klein landje. Een pasar malam is geen gewone markt, waar ieder dorp recht op heeft. Wanneer men dat leert inzien? Ook dat de reputatie van de pasar malam die men het laatst bezocht heeft, bepalend is voor de animo om de volgende te bezoeken. Pasar Malam Alkmaar hebben we in de loop der jaren zien groeien. Van een gemoedelijke organisatie door sobats en een gotong rojong systeem, tot een zakelijke, efficienter aanpak, de noodzaak die er voor elke onderneming tegenwoordig inzit, wil men blijven bestaan.

Alkmaar met relatief meer Hollandse dan Indische bezoekers heeft altijd een eigen sfeer ghad. De grote overeenkomst met andere pasars: hoe voller hoe gezelliger. En dat het in de Veilinghallen behoorlijk vol kan zijn, bewijst het aantal bezoekers van de laatste markt: 15.000 in 2 dagen! Het Tropen-Centrum Alkmaar dat het evenement organiseert heeft uit de opbrengsten verbeteringen aan de hallen kunnen aanbrengen. Meer ventilatie en licht waren wel de voornaamste, noodzakelijk om met goed fatsoen een record aantal bezoekers te ontvangen. Het programma van "kijken, kopen, eten en drinken," verschilt bij geen enkele pasar malam, ook de attracties zijn vrijwel hetzelfde, hoewel er natuurlijk door de programmaleiders rekening gehouden wordt met de favourite artisten van het publiek.

En zo kunt u op zaterdag 24 en zondag 25 september weer Alkmaarwaarts gaan voor een van de laatste pasar malams van het seizoen. Alle bijzonderheden vindt U in de advertentie in dit blad. Veel genoegen!

L.D.

Toewan Dokter in Tempo Doeloe

door Dr. H. J. de Graaf

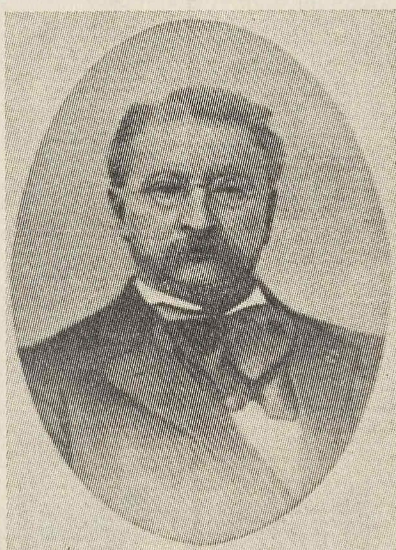
De laatste tijd is het oude Indië opeens weer erg populair geworden. Tal van boeken, vooral plaatjesboeken verschijnen, die ons het beeld van de zalige tempo doeloe voor ogen toveren. Het pas verschenen werk van de Hr. Heijboer, Klewangs, Klamboes en Klapperbomen is daarvan een duidelijke aanwijzing. Het bleek niet alleen een voortreffelijke "best seller" te wezen, in weinige weken was de eerste druk van dit platenrijke boek reeds uitverkocht, ofschoon over de afbeeldingen en de tekst heel wat opmerkingen zouden kunnen worden gemaakt. Toch is het de vraag, of men wel zo heel goed op de hoogte is van die goede oude tijd. Weet men heus nauwkeurig, hoe ons Indië er een goede honderd jaar geleden uitzag, hoe men er leefde, werkte, zich ontspande? Lectuur van enige boeken, waaronder enige vergeelde romans, toonde mij een wereld, die er heel anders uitzag, dan wat ik zelf in mijn Indische tijd meemaakte, en dat ligt al weer een halve eeuw achter mij. Indertijd verzekerde mij de zendingsgeleerde, dr. H. Kraemer, dat wanneer men enige tijd uit Indië was weggeweest, bij terugkeer een heel andere wereld terugzag. Zo snel veranderde, evolueerde dat oude, z.g. conservatieve Indië. Geen wonder, dat het Indië van, laat ons zeggen, 1875, er heel anders uitzag, dan dat van 1950.

Deze keer willen wij het eens hebben over de doodgewone Indische **huisarts.** Daartoe slaan wij een dik, zwaarwichtig werk op, het driedelige, bijna klassieke boek van dr. C. L. van der Burg, "De Geneesheer in Nederlandsch-Indië".

Cornelis Leendert van der Burg werd in 1840 te Dokkum geboren en reeds op twintigjarige leeftijd tot officier van gezondheid benoemd! In dat zelfde jaar promoveerde hij aan de universiteit te Heidelberg tot doctor in de medicijnen en de verloskunde, en nogmaals het volgende jaar te Utrecht. Enige tijd later vertrok hij naar Indië, uiteraard per zeilschip en om de Kaap, want er was nog geen Suezkanaal. Op 1 juli 1861 kwam hij in Batavia aan.

Daar was men intussen begonnen met de opleiding van Inlandse geneeskundigen en in februari 1862 werd hij er belast met het onderwijs aan deze dokter djawa's, zoals zij nog lang zouden heten. Zes jaar lang bleef hij aan die school verbonden, de laatste drie jaren als officier van gezondheid tweede klas. Nagenoeg gelijktijdig met het staken van dit onderwijs, nam hij ook ontslag uit de militaire dienst en waagde hij het, zich als particulier geneesheer in Batavia te vestigen, wat hij 18 jaar lang bleef. In 1886 vertrok hij voor goed naar Europa, waar hij nog menige medische betrekking vervulde, tot hij reeds in 1905 overleed.

Behalve dat hij zich ijverig op zijn praktijk van geneesheer toelegde, was hij ook een vlijtig schrijver over medische onderwerpen. In 1880 werd zijn verhandeling over de Indische spruw met goud bekroond, welk opstel ook in onze drie moderne talen werd overgezet. Zijn hoofdwerk is echter het nog in de tropen geschreven grote werk, dat hierboven vermeld werd: "De Geneesheer in Nederlandsch-Indië". Het verscheen te Batavia in 1882 tot 1887. In mijn bezit is een verbeterde en vermeerderde druk uit 1883 van dit zelfs voor patiënten leesbare werk. Dit standaardwerk werd zelfs in het Duits vertaald, zeer ten gerieve der vele Duitse geneesheren, die zich in de Archipel hadden gevestigd.

Dr. C. L. van der Burg, bekend arts in Batavia van het laatste kwart van de vorige eeuw.

Het ware overmoedig, als ik van dit reuzenwerk zou pogen een overzicht te geven bij de beperkte ruimte, die Tong Tong hiervoor beschikbaar kan stellen. Ik zal mij daarom in hoofdzaak beperken tot het meest genietbare laatste kapittel van het eerste deel: "De uitoefening der geneeskundige praktijk in het algemeen", daar dit voor de Indische cultuur-historie interessante gegevens bevat.

Alvorens hierover iets te vertellen, moet ik eerst iets mededelen over de verschillende soorten van artsen, die zo'n eeuw geleden tot heil der Indische mensheid werkzaam waren.

De vaste kern vormden destijds nog de **officieren van gezondheid,** militairement in drie rangen verdeeld. Deze organisatie dateerde nog uit de dagen van de grote gouverneur-generaal Daendels, die immers als zijn voornaamste taak de verdediging van het eiland Java zag, waaraan hij alles ondergeschikt maakte. Daardoor overdekte hij Java met een netwerk van militaire hospitalen en geneesheren, weliswaar niet allen even grondig opgeleid - de meesten waren destijds niet veel meer dan eenvoudige chirurgijns - doch wel in de voornaamste plaatsen aanwezig. Dit medische militaire corps bestond natuurlijk nog een 70 jaar later en nam de voornaamste plaats in. Doch naast de militaire praktijk oefenden deze officieren van gezondheid ook wel particuliere praktijk uit, vooral natuurlijk in de kleine garnizoensplaatsen in het binnenland, waar andere medische bijstand ontbrak. Doch daar hun tractement behoorlijk was, behoefden zij dit niet uit geldnood te doen, al waren de extra inkomsten natuurlijk meegenomen.

In de steden.

Een tweede groep vormden de z.g. **civiele geneesheren,** die men in twee groepen kan verdelen. Vooreerst de **stadsgeneesheren** in de drie grote steden: Batavia, Semarang en Soerabaja (Bandoeng telde nog niet mee), die bestemd waren voor het niet militaire deel der bevolking. Zij waren behoorlijk gesalarieerd en hadden de kwaliteit van ambtenaren, dus: met recht op verlof, overtocht enz.

Heel wat minder bevoorrecht waren de **plaatselijke geneesheren,** buiten de drie hoofdplaatsen. Deze waren géén ambtenaren (dus: zonder verlof enz.) en genoten slechts een bescheiden salaris van *f* 200,— per maand. Voor die tweehonderd piek moesten zij zorgen voor de bewoners van Gouvernements' snuifdoos, voor de kettinggangers, de krankzinnigen, de Gouvernementskoelies, de dansmeiden, de dametjes van pleizier, de lagere ambtenaartjes en andere niet zo bijster interessante patiënten. Doch daarnaast konden zij zo veel particuliere patiënten bezoeken als zij maar wilden. Hoeveel zij er kregen hing vaak af van het Hoofd van het Plaatselijke Bestuur. Wanneer toewan Résidèn zo genadig was zich door een bepaald medicus te laten behandelen, dan kon deze ook wel op de klandisie van diens ambtenaren rekenen. Het is ook begrijpelijk, dat dergelijke artsen trachtten zich zo spoedig mogelijk van hun ambtelijke verplichtingen af te maken, ten einde zich naar hun meer lucratieve particuliere patiënten te spoeden, wier rekeningen een welkome aanvulling vormden op hun bescheiden gouvernementstractementje.

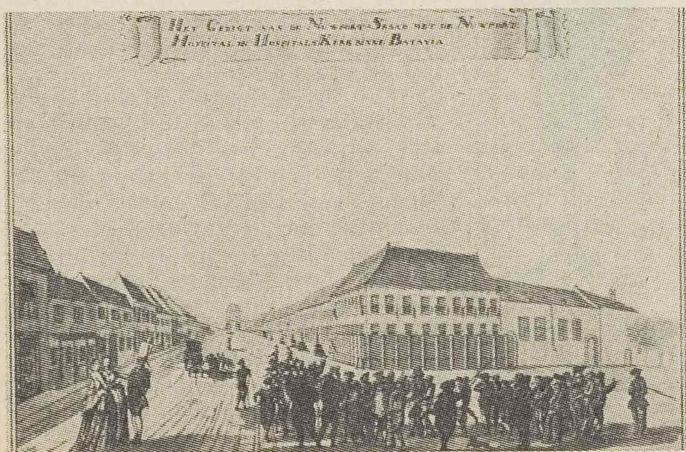
Ten slotte waren er nog de **particuliere artsen.** Meestal waren dit gewezen militaire of civiele geneesheren, die zó veel particuliere patiënten gekregen hadden, dat zij gerust hun militair of civiel ambt konden opgeven. Zij verloren daarmede natuurlijk hun voorrechten als militair of ambtenaar, maar waren verder volkomen

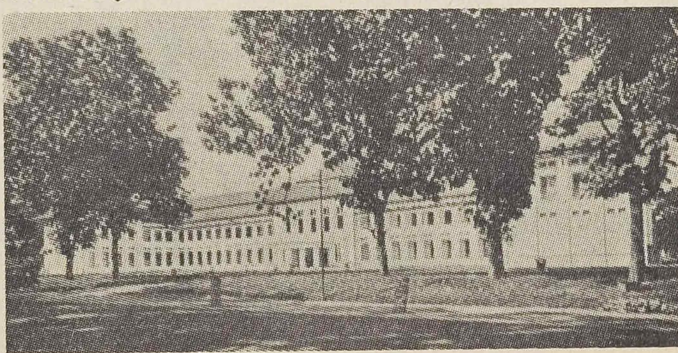
vrij om hun inkomsten zo hoog op te voeren dat deze schade volkomen gedekt werd.
Het kwam ook zelden voor, dat een arts direct uit Europa overkwam en zich in de hem onbekende tropen vestigde, in de onzekere hoop, dat de patiënten wel zouden toestromen. Ook van het "overnemen" van een praktijk, gelijk hier te lande zo vaak geschiedt, rept dr. van der Burg met geen woord. Eén maal verhaalt hij, dat een Engelse arts zich in Batavia kwam vestigen, maar deze was natuurlijk dadelijk verzekerd van de ganse Engelse kolonie.

Positie en inkomsten.
Het dagelijkse werk van de Indische geneesheer in de vorige eeuw leren we het best uit dr. van der Burg's boek kennen. Weliswaar bestaat er nog een ander wetenschappelijk werk over dit onderwerp, n.l. dr. D. Schouten's "De Geneeskunde in Nederlandsch-Indië gedurende de negentiende Eeuw", doch dit degelijke werk mist nu juist, wat wij het liefst zouden horen, n.l. de gewone, dagelijkse werkzaamheden van een "doorsneedokter". Slechts enige bijzondere gebeurtenissen vermeldt hij, terwijl dr. van der Burg over het alledaagse juist uitvoerig is.
Het is prettig van hem te vernemen, dat "de uitoefening der medische praxis in Indië" **aangenaam** is: Het zou voor de zieken niet leuk zijn te vernemen, dat het omgekeerde het geval was. "De artsen bekleeden in de maatschappij een goede positie" verzekert hij, doch voegt er voorzichtig aan toe: "Zoo zij zelf geen aanleiding geven tot het tegendeel". Wij kunnen gerust aannemen, dat dit bij de meeste aesculapen niet het geval zal zijn geweest. "Zij worden met **onderscheiding** behandeld in den regel **beleefd** ontvangen". Ook thans is dit hier te lande het geval en men kan er zeker van zijn, dat naast hun zucht om de lijdende mensheid bij te staan, deze eervolle positie voor velen der talloze jongelingen, die nu voor de poorten der medische faculteit staan te dringen, in de hoop, een lot uit deze "staatsloterij" te winnen, een rol van betekenis speelt.
Toch was, naar onze huidige begrippen, het honorarium niet hoog, slechts *f* 2,35 per visite, doch dit waren natuurlijk nog goede, keiharde guldens. Het woord inflatie was toen nog volstrekt onbekend. Zo kon een arts 't in Batavia tot 'n 1000 tot 2000 gulden per maand brengen; in Semarang of Soerabaja wat minder, omdat daar de onkosten van gerij enz. minder waren. Batavia was n.l. erg groot, zo'n 30 vierkante palen, dus ruim 50 vierkante kilometer. Thans zou een "modale werknemer" voor zo'n dokterssalaris zijn neus ophalen, maar de tijden, en vooral de guldens waren toen anders. Zeer pijnlijk was, dat sommige patiënten eenvoudig niet betaalden. Dit kwam ook later nog voor. Ik herinner mij een persinterview van een repatriërend arts, ik meen in Bandoeng. Hij moest toegeven, nog heel wat onbetaalde rekeningen in het laadje te hebben en toen gevraagd werd, wie de slechtste betalers waren, verklaarde hij volmondig: officieren en juristen. De beste waren: Onderwijzers. Die kale schoolmeesters toch!
Ter ondersteuning van het bovenstaande diene, dat ook de bekende hofarts van de sultan van Djokjakarta, dr. I. Groneman in zijn boek "Waar of Onwaar" over zo'n wanbetalende advocaat een heel onaangenaam boekje open doet.
De arts was gewoonlijk tussen 7 uur 's morgens en 1 uur 's middags, en van 5 uur tot 8 uur 's avonds op stap, of liever tussen de wielen. Voor bezoeken in de (na)middagrust of in de na-avond werd dubbel tarief berekend. 's Nachts gold echter het viervoudige, waarbij een humaan arts natuurlijk rekening hield met de ernst van het geval, waarvoor zijn hulp werd ingeroepen, en met de financiële omstandigheden van de patiënt(e). Verlossingen kwamen op een *f* 100,—. Ziekteverzekeringen of ziekenfondsen bestonden nog niet, doch men kon zich wel bij een arts voor het hele jaar "abonneren". Chinezen betaalden meer en gaven vroeger zelfs geschenken. Sommigen konden het natuurlijk niet nalaten te tawarren. Een Chinese patiënt, die de rekening veel te hoog achtte, meende, dat het werk van een arts niet veel om het lijf had. Het was geen "perkara pikir", zoals bij een advocaat of procureur. Zo'n Europees dokter dacht maar heel even na, en schreef dan snel wat op een klein papiertje. Niet de moeite waard!

Transport
Voor de Indische geneesheer was het transport héél belangrijk. Per uur bracht een arts zo'n 6 visites, in de Chinese kamp wat meer, omdat hij, door het taalverschil, niet zo veel behoefde te babbelen met de patiënt en diens familie. Zo kwam hij op een 1000 visites per maand, liefst niet meer, want dat zou zijn gezondheid schaden. Daarvoor was natuurlijk vervoer nodig. Openbaar vervoer stelde in onze tijd al niet veel voor, maar een honderd jaar geleden was het helemaal niets. De arts moest dus zèlf voor transport zorgen, tenzij een vermogend patiënt, in een dringend geval, hem mèt zijn verzoek om hulp tevens een rijtuig zond. Een dokter moest dus minstens een achttal paarden op zijn erf hebben, met een rijtuig en het daarbij behorende personeel: koetsier en staljongen. Dat kostte hem een *f* 6000 per jaar. Als transportmiddelen worden verschillende soorten voertuigen vermeld, die wij ons in de huidige auto-tijd, niet goed meer kunnen voorstellen. Van der Burg beval voor de morgen een "coupé of palankijn" aan, voor de namiddag een "milord". Daarin vervoerde hij behalve een trommel met medische benodigdheden ook enige boeken mede, want op de eindeloze ritten verdreef de medicus de tijd met veel lezen. Zo werden de artsen wel de meest belezen mensen ter wereld.
Ik herinner mij, dat ik eens als kleine jongen mijn Moeder vroeg, wat de dokter in zijn koetsje (geen auto!) wel deed, en ten antwoord kreeg: "Studeren!". Dat was voorzeker het geval bij de Indische geneesheren, want er

(lees verder volgende pagina)

Gezondheidszorg in Batavia in de tijd van de V.O.C. en in de 20e eeuw: links het Binnenhospitaal, naar een tekening van Rach, rechts het gebouw van de Stovia op Salemba.

Aan Minnie Hoogland-de Winter n.a.v haar gedicht "On-zalig moeten"

Een moeteloos bestaan zou me ook best lijken
met alleen maar doen wat ik zelf wil:
Een beetje dromerig voor me uit staan kijken,
In plaats van naar de oogarts gaan voor alweer een
nieuwe bril
Ik moet er altijd zo lang wachten
en ik moet nog zoveel doen vandaag
Straks wordt het weer een hijgerig jachten
Of ik nog klaar kom is de vraag
Ach - mijn oude bril is toch nog goed genoeg?
Is het niet héérlijk niets meer scherp te zien?
Voor 65+ wordt "moeten" zo'n gezwoeg
(Staat moet-teloos voor moei-teloos misschien?)

Mijn Science-fiction boek is fascinerend,
maar 't is al nacht - ik mòet de keuken in!
Alleen het dènken daaraan is al irriterend
maar 'k moet toch éten! en ik heb zo weinig zin
's Nachts tob ik over al dat moeten
dat morgen op me wacht. Oh, 'k moet nog zoveel......
Gedachten zitten her en daar te wroeten
Van 't leven is "moeten" 't grootste deel

Maar 'k ga wel schrappen - en dat doe ik grondig!
Dit - dit moet niet ècht en dat - heeft weinig zin.
Voor bijna 70 ben ik toch eindelijk mondig?
Dus...... voor mijn oude dag maak ik een nieuw begin:
Alleen het heilig moeten blijft me over
en dat van 't gireren, de belasting en het daaglijks brood.
Want zonder iets te móeten is het leven pover
en op deze leeftijd ben je dan wel beter dood!

DANY VAN ZELE-BAERTS

ook al bijna 70, ook dol van al dat moeten, ook met een varenplant, die nog geen nieuwe aarde heeft, de arme!

(Vervolg: "Toewan Dokter")

verscheen toen reeds een Indisch tijdschrift voor geneeskunde.

Wie is waar.

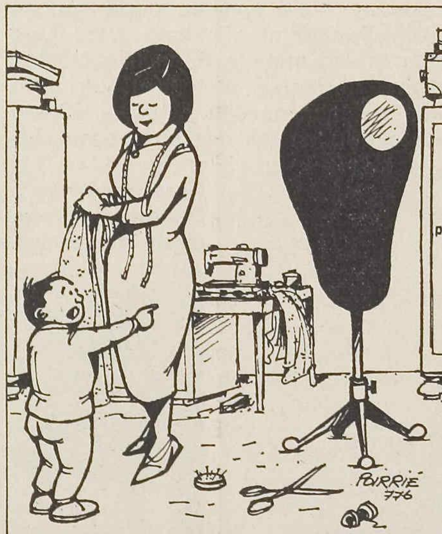
Hoe riep men de hulp van een arts in? Telefoon bestond nog niet. Meestal zond men een Inlandse bediende met een schriftelijke of mondelinge boodschap. De eerste gaf geen moeilijkheden, een visitekaartje met het adres was al voldoende, doch de mondelinge verzoeken gaven wel eens moeilijkheden, door het verhaspelen der namen. Dr. van der Burg geeft daarvan een rijtje voorbeelden:
Fürst wordt Pioes; Van Haeften wordt Panastert; Gaymans wordt Hemmes; Galois wordt Halowa; Van Huut wordt Panwiet; Devonshire wordt Dipoengsir; In 't Velt wordt Empel; Cressonnier wordt Karsanjee; Lantius wordt Lantoes; Lorraine wordt Leuring; Van den Burg wordt Samborok, enz.
"Er zijn lachwekkende vergissingen door zulke boodschappen bekend", besluit onze dokter.
Een ander middel om de dokter te roepen, was nòg eenvoudiger. Men stak bij het hek een vlaggetje uit van een bepaalde kleur. Elke arts had zijn eigen kleur. Zag hij dus, bij zijn dagelijkse rondrit, ergens **zijn** vlaggetje wapperen, dan wist hij, dat men hem daar nodig had, en reed naar binnen. Maar, als de dokter de hele dag aan het rondrijden was, had hij toch geen tijd voor spreekuur! Doch er schijnt inderdaad **nooit** een spreekuur van Indische artsen destijds bestaan te hebben. Van der Burg rept er met geen woord over en ook in mijn Indische romans komt het nergens voor. En in deze verhalen komen nog al eens artsen voor, ook al zijn het geen doktersromans. De sterfte onder de Europeanen was destijds vrij hoog, hoger dan in onze tijd, hoger ook dan bij de Inlanders, bij wie de medische verzorging uiteraard op wat lager peil stond. Ziekbedden en sterfgevallen vormen dan ook in de Indische belletrie de dramatische hoogtepunten, waarbij natuurlijk de dokter onmisbaar is. Doch steeds wordt hij naar de zieke **ontboden,** bijna nergens begeeft deze zich, ook al is hij nog goed ter been, naar het huis van de arts. In de tangsi was dat natuurlijk anders. Daar had men regelmatig **ziekenrapport.** Doch de burgerij ontbood de arts bij zich aan huis, zelfs voor kleinigheden, zoals voor een baboe, die zich in de vinger had gesneden. Hoe anders was dat later. De voorgalerij van de arts was tevens zijn wachtkamer en aan het aantal wachtenden, dat daar zat, kon de voorbijganger opmaken, of de dokter getapt was, dan wel niet. Zo herinner ik mij mijn Solose huisarts, de zendingsdokter van Leersum, die zich na de oorlog te Batavia vestigde. Dadelijk stroomde zijn voorgalerij vol, in tegenstelling tot anderen, die zich met bijbedoelingen in de onmiddellijke omgeving van de C.B.Z. hadden gevestigd.

In mijn romans vond ik slechts één voorbeeld, van een patiënt, die zich naar het huis van zijn arts had begeven, om zijn hulp in te roepen, doch deze uitzondering bevestigt m.i. de regel. In de roman van S. Daum (pseudoniem: Maurits), "Ups en downs" in het Indische leven, gaat een zekere landheer Geber bij zijn arts op bezoek. Hij voelt zich "down". Maar hij vindt de medicus "thuis **op het etensuur.** Een spreekuur bestaat niet en hij moet de dokter tijdens zijn maaltijd storen. Op de andere uren van de dag is hij immers aan het rondrijden. Daar er destijds, behalve tandartsen, nog geen specialisten in Indië waren, moest de huisarts ook als psychiater optreden. Daar Geber er voor terugdeinsde hem àlles op te biechten, n.l. dat hem voortdurend het "denkbeeld van zelfmoord" vervolgde, kon de arts weinig helpen. En inderdaad, enige tientallen bladzijden verder schiet de stakker zich voor de kop, heeft zich "gezelfmoord".
Behalve de Europese artsen, begonnen toen reeds de eerste "dokter djawa's" op te treden. Ofschoon dr. van der Burg deze zeven jaar lang had helpen opleiden (N.B. in het toen gebruikelijke omgang-Maleis), moest hij toegeven: "De resultaten waren niet schitterend, al werden er enkele praktisch bruikbare menschen" gevormd. Spoedig daarop werd het beter, nadat men slechts leerlingen toeliet, die eerst Hollands kenden, zodat zij Nederlandse studieboeken gebruiken konden.

ZEESCHELPEN

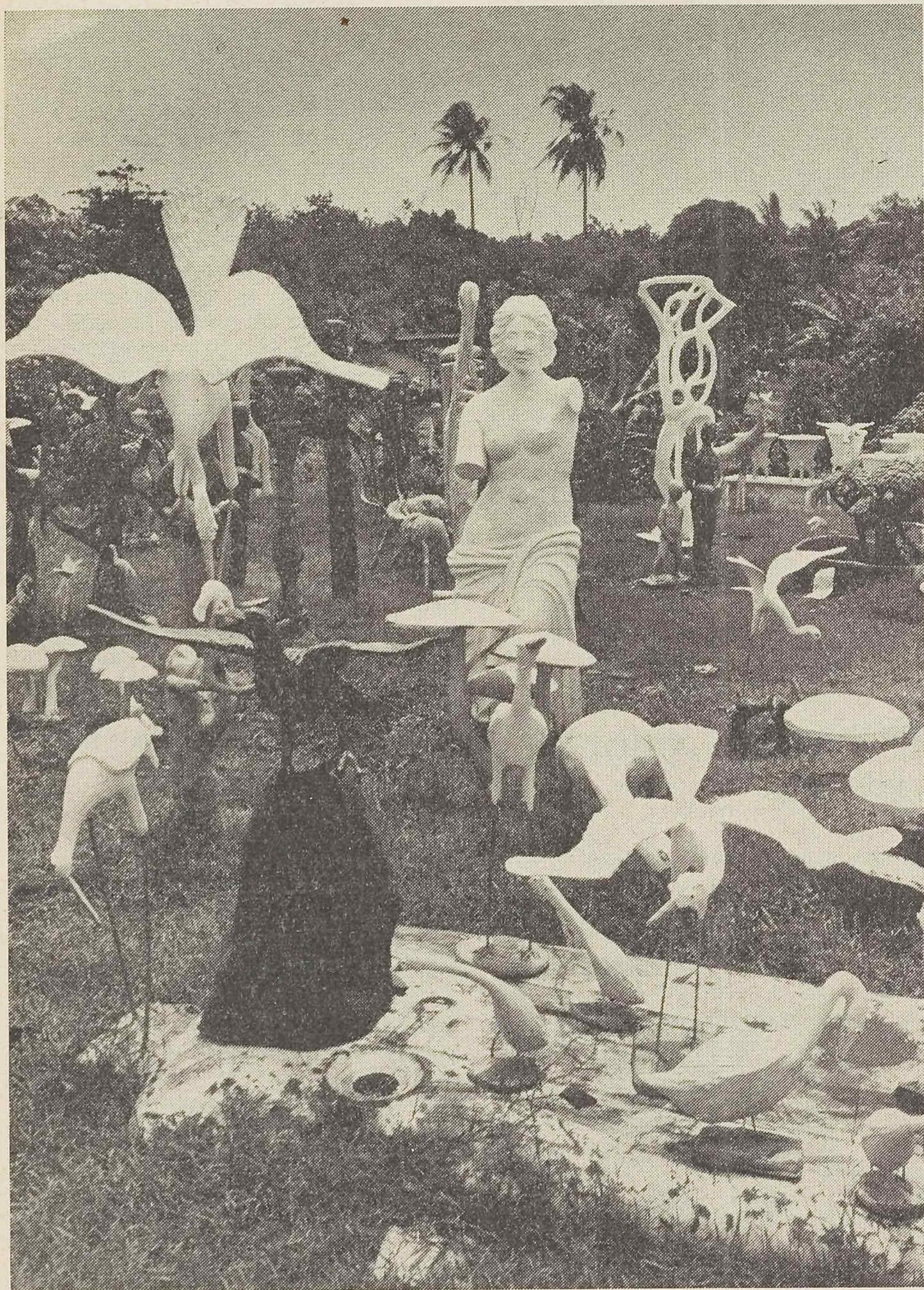
Een abonnee gaf ons het volledige adres van de schelpenverzamelaar en handelaar Bundt in Indonesië (TT. 2 pag. 21). Het luidt: C. L. Bundt, jalan Mokhtar Luthfi 15a, Ujung Pandang, Sulawesi, Indonesia. De handel in zeeschelpen is eigenlijk in handen van zijn dochter Clara Bundt.

Poirrié

"En wanneer maak je nou Oma's standbeeld af?"

De Venus van Cawang

(Foto: Rogier)

Begin vijftiger jaren, de toptijd van de Britse film, zag ik in zo'n Amsterdams kunstfilm-theatertje de surrealistische film "The Pleasure Garden". Een fantastische film en ik herinner me dat ik me nog wekenlang verbaasde hoe de makers zoveel onmogelijk bij elkaar passende mensen, dingen en situaties in zo'n fraai en bizar geheel hadden weten te stoppen. En toch nog een zekere éénheid wisten te houden.

25 Jaar later springt de film plotseling in mijn gedachten terug als ik op één van mijn tochten door Jakarta zèlf ook in zo'n Pleasure Garden sta. Ik wist gewoon niet wat ik zag! Een openluchtmuseum of een droom op klaarlichte dag? Leonardo da Vinci enPicasso, realistisch en abstract, Oosters en Westers, droom en werkelijkheid, goed en slecht als een soort surrealistische fata morgana bij elkaar. De Venus van Milo en Manneken Pis en Gatot Katja en de adelaar van Yankee Doodle en de gans van Niels Holgerson en alle dieren die maar in een dierentuin te vinden zijn! En vooral ooievaars, ooievaars en nog eens ooievaars. Gelukkig is alles van steen, beton of gips. (Waar zou dit overbevolkte land in hemelsnaam naar toe moeten als die ooievaars ook nog eens echt waren ook!)

Dit is Cawang, een van de buitenwijken van Jakarta. En dit is de plaats waar de Jakartaan die nog wat aan bloempjes en planten doet en vooral zijn tuinarchitectuur een extra cachet wil geven zijn materiaal haalt. Kan je hier behalve dus allerlei soorten bomen en planten ook de gekste soorten zand, steen en rots vinden. En voor de rijkere inwoner of kunstminnaar is er dan nog overvloed aan beeldhouwwerk om zijn tuin net dat pietsie meer te geven dan de buurman.

En in zo'n metropool als Jakarta met zijn meer dan vijf miljoen inwoners heb je uiteraard diverse smaken.

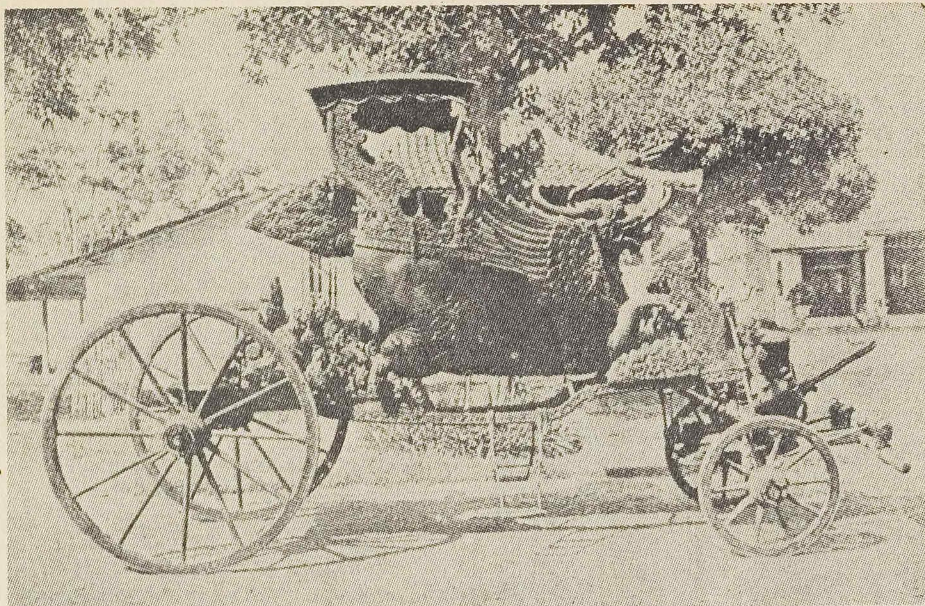
En zoals in alle Oosterse landen kan de handwerksman werkelijk alles maar dan ook alles namaken en je leveren wat je wilt. Elk plaatje dat je mooi vindt scheur je maar uit het tijdschrift, zoekt een toekang op, spreekt een prijs af en na een bepaalde tijd wordt het thuis afgeleverd. Zo ook met kunst.

Ik schreef al eens eerder dat Jakarta eigenlijk ALLES heeft en dat de rest van Indonesia er wat bekaaid vanaf komt. Hier zitten dus ook de meeste rijke mensen. Daardoor zijn de grondprijzen als een raket omhoog gegaan. Daardoor woekert men met zijn stukkie grond. En probeert van die paar vierkante meter tuin zoveel mogelijk te maken. Jaja, in dit onmetelijk grote en rijke Indonesia staat de Jakartaan door die waanzinnige real-estate-prijzen aan het begin van een soort Japanse "bonsai-kultuur" (met die piepkleine dwergplantjes) of zelfs aan de start van een Hollandse balkontuintjeskunst. Want die stenen Japanse lantaarns zijn al erg "in" en worden haast aan de lopende band gemaakt. Nog heel even luitjes en ook hier zal binnenkort de Hollandse tuinkabouter kompleet-met-kruiwagen zijn entree wel maken!

Voorlopig hebben de beeldhouwers van Cawang dat kreng nog niet ontdekt en houden ze zich aan de lopende band nog bezig met Picasso en de Venus van Cawang!

ROGIER

Mevr. M. J. Hillerström, Lubeckstraat 103, Den Haag, tel. 070 - 39 88 62 heeft zeer veel foto's, negatieven, poëzie-albums en familie-films van vóór de bezettingstijd van Ned.-Indië. Wie komt eens kijken en vindt zo wellicht zijn/haar oude familiefoto's terug?

Een zeer oude statiewagen (kereta singa) die te zien is in de kraton Kasepoean in Cirebon. Deze is vervaardigd naar het model van de statiekarossen uit de tijd van Modjopahit en nog eerder.

CIREBON, ZOALS HET REILT EN ZEILT (slot)

Door W. J. HOMMERSON

De omgeving van Cirebon was vroeger een ideaal jachtgebied, hoewel het uitkijken geblazen was om niet in het gebied van de Darul Islam te jagen. Bij de Zuid-West grens van de Residentie had je dan nog het natuurreservaat Loyang, waar tot voor kort nog bantengs leefden. Die zijn nu verdwenen en later zijn ook particulieren daar komen jagen, want het salaris van een boswachter in Indonesia is niet hoog.

Begin westmoesson wordt aan het netten van watervogels gedaan en ik zie ze geregeld in de ochtend huiswaarts gaan met een "bos" Ayam-ayaman. Snippen en mliwis zijn er helaas nooit bij.

Wij hebben vier oude "bedehuizen" in Cirebon, de Chinese dicht bij de haven, de Katholieke (wordt volgend jaar 100 jaar oud) aan de jln. Jos Soedarso (het vroegere cangkol), de Protestantse kerk aan de jln. Keboemen hoek Jos Soedarso, die nog ouder is dan de Katholieke en de houten Mesdjid van Kasepuhan, die volgens zeggen in 24 uur is afgebouwd. Van de Chinese klenteng bij de haven moet ergens een nauwkeurige verhandeling zijn geschreven door een Nederlandse oudheidkundige. (Graag een foto-copy als U hiervan een exemplaar bezit). De Protestantse kerk bij de jln. Keboemen is de lelijkste kerk, heeft drie oude graven op het erf en een gedenksteen op de voorgevel voor het gestorven kind van een "Koopman". Vroeger vaak verveloos, nu tenminste verzorgd. (buitenlandse hulp?)

De W.N.I. chinezen (protestanten) hebben hun eigen kerk gebouwd, compleet met scholen en zangkoren voor de kerkdiensten. Ook de Katholieke

scholen staan er nog. Verder bestaat de Prot. zendingschool in Pamitran nog en ook het Zendingshospitaal in Cicadas op weg naar Bandung waar vroeger veel protestantse Indonesiërs woonden, velen nakomelingen van de Protestanten uit Depok (transmigranten).

De W.N.I. Katholieke priesters die ik ken en momenteel in Cirebon hun taak hebben komen allemaal uit Bandung t.w. Pastoor Raaymakers, Pastoor Verhoeven en Zuster Maria (Mary van der Poll). De W.N.I. particulieren met wie ik weleens in contact kom zijn o.a. de fam. Secherling (ex-machinist suikerfabriek), de fam. Pesch (niet de voetballer), fam. Jan van den Bosch, thans rayon vertegenwoordiger van Windmolen chocoladefabriek Bandung (Van Houten) en dan hebben wij nog een bijzondere W.N.I. een ex-marinier van de K.L. die Islamiet is geworden en nu "juru kunci" is geworden van een jong gestorven onbekend meisje (baby) dat door de bevolking heilig is verklaard, want volgens zeggen zag ze er na haar dood nog fris uit. Ze is bijgezet op de Isl. begraafplaats in Kosambi, waar ook nog het huis van de gewezen agent K.P.M. staat.

De Gunung Kromong, dat complex van tientallen kalkheuvels bij Palimanan wordt nog steeds geexploiteerd, maar de vindplaatsen van natuurfosfaat door de fam. Buning in de dertiger jaren gevonden zijn nu uitgeput. Vele gevels van huizen in Jakarta hebben hun natuursteen van deze streek (zandsteen, jonge marmer). De versteende stukken hout echter die U ook vaak ziet, komen van Banten (Bantam). De vele stinkende kalkbranderijen met hun oventjes langs de weg bestaan nog ,maar kalk als bouwmateriaal wordt tegenwoordig weinig gebruikt. De Jappen hadden op de hoogste heuveltop van de Gunung Kromong een reusachtige Japanse vlag geplant en tot nu toe heet die heuveltop de gunung Bendera (vlag). Dit waarschijnlijk in navolging van het planten van de Nederlandse vlag op de gunung Sumbing in Midden Java in de vorige eeuw door Resident Hartmann c.s. (uit het boek "Bergenweelde").

De Gunung Ciremai en trouwens vele andere bergen worden thans veel beklommen door de Indonesische jeugd en dat gebeurt dan meestal op de meest eenvoudige en goedkope manier. Als dan ook ongelukken met dodelijke afloop gebeuren is dat een gevolg van minder goede voorbereidingen, maar dat weerhoud ze niet.

Op een van mijn jachtpartijen op de hellingen van de Ciremai zagen wij in de desa Cibatu twee opengehouden kuilen van circa twee meter diep waar in elk er van een soort Christelijke lijkkist van steen (afgesloten) te zien was. Volgens een jachtgenoot (militair) waren in die kisten gebruiksvoorwerpen van steen gevonden. Een paar jaar later stond in het dagblad "Kompas" wel het e.e.a. over die "kisten" maar de betreffende oudheidkundige kon er nog geen afdoende verklaring voor geven. Weten de Hollandse oudheidkundigen er misschien meer van? Achter deze desa op ± 1 km afstand eindigt een gestolde zwarte lavatong van de Ciremai. Het eind ervan is duidelijk aan te wijzen. Van welke uitbarsting deze tong afkomstig is weet ik niet. Mr. Wormser in zijn boek "bergenweelde" vermeldt als laatste uitbarsting het jaar 1805 (volgens de bekende Junghuhu).

De coasterhaven van Cirebon is thans uitgebreid. Nu kunnen schepen met een inhoud van 3000 ton aan de kade meren. Maar ook Tanjung Priok wordt uitgebreid, dus de kans is klein dat Cirebon Jakarta concurrentie aandoet.

(lees verder volgende pag., 1e kolom)

ELVIS PRESLEY EN GAMELAN

Hij is nu dood, net over de veertig. Voor millioenen van 15 tot 75 betekent hij iets. Ik kocht meteen een plaat van hem, waarop stond, dat hij zich 10.000 jaar oud vond. Hij bezingt daarin de hopeloosheid van de neger in Amerika, die alleen vertrouwde op het hiernamaals. Er is één verschil. Deze negers zingen het met aanvaarding en geduld en moed voor de toekomst, en Elvis zong zijn vaak woeste wijzen vol wanhoop.
Verder over muziek. Ik had een woordenwisseling met een zeer goede vriendin, die het krankzinnig vond, dat ik longplays en bandjes heb met Chinese muziek. Haar wetenschappelijke verklaring was, dat Europese klassieke muziek veel en veel hoger stond dan de Oosterse, WANT duizenden Oosterlingen spelen Beethoven, maar geen één Amerikaan of Hollander speelt Chinees of Japans! Nou jij! Het is inderdaad een feit en ik was met stomheid geslagen en bleef het antwoord schuldig.
Toen ze weg was, zo gaat het vaak, kwam natuurlijk mijn juiste antwoord. Met een wedervraag. Welke muziek wordt over de hele wereld, in alle landen, door alle mensen van alle leeftijden en alle standen het meest beluisterd en genoten? En is dús de meest hoogstaande muziek?
Het antwoord is: de negermuziek! En wat er uit voort is gekomen als Jazz, Beat, Ritme, etc. etc. in alle talen.
Dat is natuurlijk wetenschappelijke nonsens, net zulke nonsens als Beethoven-muziek de beste en de meest hoogstaande zou zijn en niet de gamelan!
Nu over die gamelan. Wij Indo's alle 200.000 of 500.000 kennen deze muziek niet (of niet voldoende,Red.), die van onze grootmoeders. Hoewel het haast niet mogelijk was, geboren te worden op welke plaats dan ook, zonder dat haar klanken ons als eerste bereikten, naast Moeders stem.
Waarom?
Om Chinese muziek was het gebruikelijk wat te lachen en dat praat niemand mij uit het hoofd! Gamelan is velen vreemd, evenals ons moedervolk, haar taal en kunst, haar godsdienst en adat.
Het was tot 1941 bijna noodzaak voor klerken om Commies te worden om NOOIT met "Inlanders" om te gaan. Anders was men zo'n kampong-Indo en kon men niet vooruitkomen.
Voor de kinderen vooral was het belangrijk, zodat de meisjes niet met "Inlanders" mochten dansen. Wat niet gold voor de Totok met positie en de Rijke Indo, want dan was het "een ruime blik hebben!"
Maar dat geldt nu niet meer, nu we veilig zijn. Achter deze uitvlucht kan nu geen een Indo zich meer verstoppen!
Luistert toch naar die gamelan, laat Uw gevoel spreken en niet Uw verstand. Zet er Uw hart voor open, maak er één raampje voor open in Uw hart van langzamerhand Europees beton. Het is zelfs moderne architectuur! Ramen open zetten om licht door te laten en GAMELAN is licht en warmte. Het is onmogelijk voor zoveel volkeren om elkaars grammatica en woordenschat te leren begrijpen, maar zeer goed mogelijk om elkaar aan te voelen door te luisteren naar elkaars muziek. Dat wat uit het binnenste komt opwellen. Van hart tot hart. Vooral voor ons die het voorrecht hadden in Indonesia geboren te zijn, zwevende op de klanken van hun muziek.
Wanneer men alle raampjes afgrendelt, weigert ze te openen, niet eens op een kier voor wat er zou binnen kunnen komen van de Overkant, om onze rust te verstoren, dan zullen ook de geslachten, die na ons komen, ons goede voorbeeld volgende, blind blijven voor elkaar. En blijven wantrouwen. En blijven kwetsen.

F. CRAMER

Wat de heer Cramer met betrekking tot de Indonesische muziek aanvoert, is ongetwijfeld voor vele andere "betrokkenheden" van toepassing. Maar komen we dan niet - voor de zoveelste keer - op het onderwerp "culturele integratie"? Het is voor de schrijver misschien wel prettig te weten dat juist gamelan in Nederland nog een vrij goed gehoor heeft. Gamelan-platen worden, van alle soorten Oosterse muziek nog het meest gekocht en er zijn zelfs diverse gamelan-cursussen die zeer verdienstelijke orkesten afleveren die zich met trots op bepaalde evenementen presenteren.
Het gaat dus eigenlijk niet om de gamelan alleen. Om nog meer.

Red. TT.

(Vervolg: "Cirebon")

Vermeldenswaard is nog een incident medio 1961, toen de Engelsen niet meer zo gelust waren. De kapitein van een Shell olie-coaster (Engelsman) voer de haven uit. Halverwege de pieren werd zijn schip door de havenbewaking "bewerkt" met een lichte mitrailleur. Op de rede werd hij ingehaald door de plaatselijke Agent Shell, de heer Rifai, die hem overreedde terug te keren... De kapitein kreeg kamerarrest in hotel "Ribbering" waar ik ook logeerde. Een hoge Pertamina functionaris heeft hem toen eruit moeten halen. Het ging erom dat de kapitein opdracht zou hebben gekregen om zo en zo laat te vertrekken en de havenautoriteiten zeiden dat ze nog geen "groen licht" voor het vertrek hadden gegeven, en dat het dus geen "macam" was. Dat het schip vol benzine niet is opgeblazen mag een wonder heten. En dat midden tussen de pieren !

Poirrié

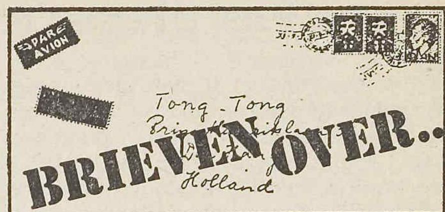

"Jullie zijn veel te zachtmoedig, pak toch de deegrol"

HOE SNEEUWWITJE MIJ PIKZWART MAAKTE

Enige tijd zag ik op de televisie hoe spannend Televizier wel is. U herinnert het zich vast nog wel, die man die Televizier las op het dak balancerend met zijn fiets, de man van die emmer water, etc.
Voor mij is het Tong-Tong!
Het kan een twintig jaar geleden geweest zijn, toen in Tong-Tong het verhaal stond van "Sneeuwwitje". Ik had broodpudding in de oven op zo'n vierpits petroleumstel gezet, want een gasfornuis bezat ik toen nog niet. Het vervelende van het petroleumstel was, dat na verloop van tijd de pitten wat lager gedraaid moesten worden, anders walmden ze zo.
Ik bleef in de keuken zitten en las geboeid het bovengenoemde verhaal. Moest er zo om lachen, omdat ik me alles zo levendig voor kon stellen. Af en toe las ik hardop, voor mijn moeder, die vanuit de zitkamer riep: "Als ze vroeger zo tegen je spraken, trok je je neus voor ze op!"
Moest er nog harder om lachen, ik had het gewoon niet meer! Het werd zo sedep gezegd. Och, waarden veranderen immers na verloop van tijd!
Het leek of het wat donkerder werd. "Alweer mendoeng", dacht ik en las al schaterlachend het verhaal verder uit.
Toen ik op keek, viel me de schemering op. Ik zag roetdeeltjes dwarrelen en sjee, mijn neusgaten pikzwart mijn oren pikzwart! ...... was vergeten de pitten lager te draaien !

G.B.

"NOG EENS INAN" (T.T. no. 2)
Het was in 1931, ik was pas getrouwd en nog geen jaar in Indië. Mijn meisjesnaam was Vroomen, dus het werd Proomen, toen ik dus met Visbeek trouwde, was het Tisbeek. Maar toen ik kwam te wonen in de Helmersweg (lang geleden H.B.S. plein) te Bandung waar voor mij een fam. Duyvenbode-Varkevisser had gewoond, keek ik toch wel raar, toen mijn baboe naar me toe kwam en zei "Nonja, ini rerrkening poor Nonja Duipenbode Parkenpisser". De eigenaresse en mijn lieve buurvrouw hebben daar wat om gelachen!

GERMAINE VROOMEN

DANKE !

Ich erhielt Ihr Heft mit der Veröffentlichung betreffend Familie **Kraus,** ehemals in Batavia und zu deren Tochter Norma Kraus und danke Ihnen sehr für freundliche Bemühungen. Der Appell hatte bereits Erfolg. Es hat sich die Norma Kraus gemeldet, die jetzt in Rijswijk wohnt und eine weitere Familie aus dem Haag, die Bescheid wußte.
So hat die Angelegenheit dank Ihrer Hilfe, doch noch einen guten Ausgang genommen.
Mit freundlichen Grüßen!

Otto Kraus
Bad Waldsee

Het doet goed te weten dat Tong Tong ook ver buiten de grenzen zijn goede diensten bewijst. - red.

DANK AAN ALLEN

Chris Simon, mijn hartelijke dank voor al je hulp en alles, wat je in alle opzichten voor mij gedaan hebt.
Mijn dank aan al degenen, die aan de oproep van Chris Simon voor mij gehoor hebben gegeven, waaronder enkelen mij spontaan materiële steun hebben gegeven.
Ik wil hierbij E. Vreede in geen geval vergeten, degene, die hemel en aarde bewogen heeft, om het onrecht ten aanzien van de W.U.V. voor mij eind goed al goed te maken.
Thanks lui, thanks! Mogen wij als Indische mensen elkander blijven toeroepen: "Jauh dimata dekat dihati".

LOUIS WAGENAAR

EEN BOOM DIE VREUGDE SCHENKT . . .
MELIA AZEDARACH

Dit boompje komt vrijwel overal op de wereld in de tropen en subtropen voor. Mevrouw Tinbergen schreef in Tong Tong van 15 juli jl. dat het de vreugde van haar meisjesjaren in Indië was.
Hoe ziet deze Melia Azedarach er uit? Het boompje, dat een twaalftal meters hoog wordt, met een roodgrijze stam van maximaal 50 cm dikte, heeft een volle kroon van glanzend groene samengestelde bladeren, die op 3 meter hoogte begint en een goede schaduw geeft. De takken zitten aan de uiteinden vol met grote bloemtrossen van kleine geurende bloemen van ongeveer 12 mm lengte. De vijftallige kelk heeft kleine harige groene blaadjes en de lavendelkleurige kroon bestaat uit vijf uitgespreide kroonbladen met afgeronde top en bedekt met fijne haartjes. Een donkerpaarse meeldraadbuis, met een franje van fijne tandjes die zich 's nachts openen als de bloem het meest geurt, om de bestuiving te bevorderen. Bovenin deze buis zitten een tiental meeldraden, die geel gekleurd zijn. Na de bloei ontstaat een vrijwel ronde, helgele pitvrucht ter grootte van een kers, die lang aan de boom blijft zitten. Het overrijpe vruchtvlees om de geribbelde pit, kan onaangenaam stinken.
Het fijndradige hout is roodachtig bruin en wordt in sommige landen gebruikt als meubelhout en sigarenkistjes (W.-Indië) en in India ook wel als bouwhout. Het hout is echter bros en daarom ongeschikt voor reboisering, zoals men wel in Z. Amerika heeft overwogen, omdat de bomen gemakkelijk op open, winderige standplaatsen afbreken.
De bladeren smaken bitter, maar worden toch wel door sommige volken, met andere groenten gekookt, gegeten. Ze kunnen ook dienen als een motverdrijvend middel tussen dekens en kleren.
Men zegt dat gulzige vogels die de gele bessen eten, enige uren buiten kennis raken; waarschijnlijk bevat de vrucht narcotische stoffen. De harde, rijpe pitten worden, over de hele wereld, vaak door kinderen gekleurd en tot halssnoeren aaneen geregen. Er worden zelfs door monniken van veel Z.-Europese kloosters rozenkransen van gemaakt. Vandaar de naam paternosterboom of kralenboom. Uit de gele vruchten verkrijgt men ook grondstoffen voor olieën.
In Panama wordt de bast door de bevolking verpulverd en op het water drijvend worden de vissen verdoofd, die dan gemakkelijk gevangen worden. In de Philippijnen wordt de bast in de geneeskunde gebruikt als een zuiverend en wormverdrijvend middel. In India maken ze van het sap uit de bast een koele dronk.

De boom is een van de meest geharde soorten uit de tropen en de subtropen, die zich gemakkelijk aanpast aan bodemsoorten en klimaten waaraan niet de minste eisen gesteld worden wat betreft de vruchtbaarheid en groeiplaats. Maar daar het hout erg bros is verdraagt de boom geen sterke wind op open plaatsen.
De boom kan gemakkelijk uit zaad gekweekt worden. (Wie kan mij aan wat zaad helpen?) Maar ook uit stekken groeit zij enorm snel op (naar men zegt een stam van 6 meter hoogte in 18 maanden!) en als de boom gekapt wordt groeit er gemakkelijk weer een uit de stomp.
Geen wonder dat een zo wereldwijd verspreide mooie, rijkbloeiende en geurende boom, met zoveel goede eigenschappen, veel namen draagt en zelfs in sommige landen heilig verklaard is.
De Melia Azedarach is een Meliacae (familie van de mahonie), de soortnaam Azedarach is oud-Arabisch. De meest algemene naam is Chinese bes. Algemeen wordt aangenomen dat de herkomst uit het verre Oosten is, maar de vroegste berichten erover, zo'n 1000 jaar geleden, komen uit Syrië. Van het Midden-Oosten komen de Arabische namen Azad-durakt en Azedarach, en de "Holy tree" en paternosterboom. De boom groeit ook veelvuldig in India (Pride of India), in Perzië (Pride of Persia, persian lilac), China (Chinese bes), Baluchistan, Kashmir.
Maar de verspreiding kent geen grenzen en aan de andere kant van de wereld vinden we de boom in Panama en Guatemala (jacinto), Puerto Rico (lilaila, pasilla; alelaila), Venezuela (paraiso), de Hawaii eilanden, Californië en Bermuda. Verder nog in Z.W. Azië (mullay vaempoo, Malayvaymboo), Malaya en Indonesia (trakra-tjikri!).
En zo werd deze boom sinds mensenheugenis een voorwerp van aanbidding in de tempels van Perzië, Malaya en Ceylon, waar de mensen nog guirlandes van de tere bloemen op de altaren van hun tempels plaatsen.

ZENO SALVERDA

literatuur: Flowering trees of the Caribbean. Rinehart & Co, Toronto. Gekweekte en nuttige planten van de Nederlandse Antillen. Fr. M. Arnoldo. Nijhoff, Den Haag.

In het "Nieuw Plantkundig Woordenboek voor Nederlandsch-Indië" van F. S. A. de Clerq uit 1909 stond het volgende:
Familie der Meliceae
Melia Azedarach Linn.
In het Javaans heet de boom Mindi, in het Soendanees Mindi leutik. Andere namen zijn: Indische sering, Persian Lilac, Bead Tree, Lilas des Indes. Het roodachtig witte hout wordt als sandelhout gebruikt. Melia Azedarach Linn, variatie Javanica heet Gringging. Melia Azedarach Bogoriensis heet in het Soendanees Mindi Gedeh. Melia Sambucina wordt Tjakra Tjikri genoemd.

R. GROOSS

Wij danken de inzenders voor hun bijdragen en sluiten hierbij de discussie over dit onderwerp. - Red.

GEOGRAFISCHE LES VAN DE GROTE OOST (III)

door Johan Fabricius

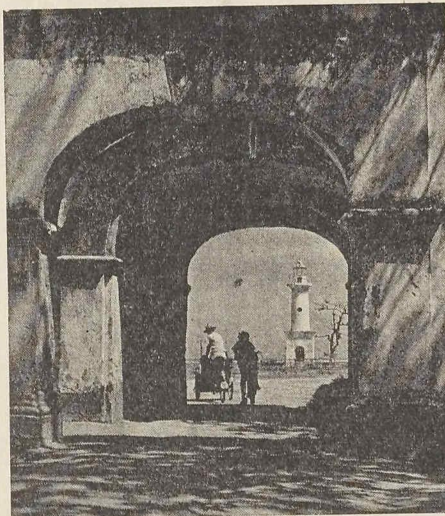
CELEBES

Het vaakgelapte zeil van een
Chinese jonk,
die traag haar weg vindt naar het
westen,
draagt voor een ogenblik het goud
der zon
in zijn gebolde schamele schoot.
Een kleine zwerm vliegende vissen
scheert, opgejaagd door een
verborgen rover,
een eindweegs over 't water, om er
op veilige afstand
weer met een plons in weg te duiken,
en op de vochtig blinkende,
doorzichtige, als wieken uitgespreide
vinnen
reist voor een paar seconden
het vroege zonlicht mee.
Maar deze jonge blijde dag
is sneller dan de oude logge bark,
is sneller dan der vissen vlucht,
is sneller dan de wolk waarop hij
even rust
en sneller dan de morgenwind,
die over 't stille wijde water
slechts kalme rimpelingen trekt.

De haven van Makassar met 't bont
en druk gewoel
van jonken, sampans, Boeginese
prauwen,
staat al in volle gloed van licht.
De meeuwen duiken zwierig neer in
't dichte woud van masten
en grijpen met gespreide klauwen
naar afval die in 't brak en drabbig
water drijft.
Een kleine bruin-en-witte zeevalk
zit op de uitkijk op een wimpelstang
en spiedt met vinnig oog omlaag,
waar op het glibberig dek
een uit een mand gevallen vis
te spartelen ligt.
Er hangt een penetrante geur van
teer en copra,
van houtskoolrook en menselijk zweet,
van oosterse parfums en rottend
ingewand,
van saté kambing, doerian, ikan
kering
en op de kaden wordt geschreeuwd,
gedrongen
door Madoerese vissers, door hadji's,
bedelaars,
door Makassaarse reders in
bontgeruite sarongs,
Chinese opkopers en geldschieters,
Brits-Indiërs, Arabieren -
die gieren van het oosten, de stille
wurgers
die kloppen aan de achterdeur met
in de ene hand
een paraplu, in de andere 't
schuldbewijs,
de meesters in 't berekenen van
dubbel interest
en steeds present waar te verdienen
valt.

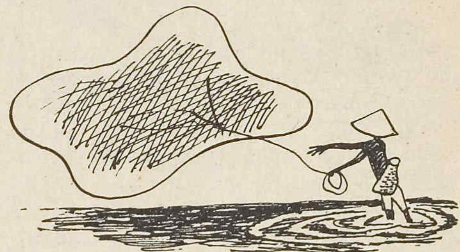
Er wordt gedraafd, gestompt,
geboden, afgedongen
geladen en gelost de ganse lange dag
De oude schuiten wiegen zacht op 't
zwellen van de deining;
weerspannig onder nieuwe zware last
trekken ze kreunend aan de touwen,
ze schuren met hun wand dof
knarsend langs de kade
en steunen diep en tragisch,
vermoeid na menige verre reis.

't Fort Rotterdam met z'n verweerde
muren,
z'n geveltjes, z'n helderrode daken,
kijkt uit de hoogte neer op al dat
sjouwen, zwoegen
en mijmert voort. Wat zag 't niet al
in al de jaren dat het hier al stond
in west- en oostmoesson, standvastig
in 't gevaar.
De Makassaarse zeerover was in de
ganse archipel
eenmaal geducht. De rijkjes Goa,
Boni, Loewoe
tartten de macht der Hollanders
en bogen pas na eeuwen strijd
het trotse rebellenhoofd.

Het oude fort Rotterdam in Makassar met op de achtergrond de bekende vuurtoren. (Foto Tanah Air Kita)

Celebes......
Hoe grillig is dit land gevormd. Als
een verminkte zeester
spreidt het zich uit juist waar twee
oceanen
hun zilte wateren mengen. Een land
van steile kapen
en liefelijke baaien, van bossen,
meren, watervallen
en in het hart een rotsgebergte
groots, onherbergzaam als een
maanlandschap.
't Is daar dat de Toradja's wonen -
een woeste stam, die dodenfeesten
viert

waarbij het bloed van honderden
karbouwen vloeit
en drinkgelagen nacht aan nacht tot
orgiën worden

De tijd gaat snel. De zendeling is
gekomen
Het oud geloof aan boze geesten,
dat op barbaarse wijze werd beleden,
week stilaan voor een zachtere leer.
Maar de overgang is groot en moeilijk
te verwerken.
Wie deze tijd nog niet begrijpen
kunnen
dat zijn de doden van Toradjaland.
Ze staan rechtop in lange gaanderijen,
die uitgehakt zijn in een hoge steile
wand,
toegankelijk slechts voor de ervaren
klimmer.
In weer en wind staan zij daarboven,
gehuld in uitgebleekte tonten,
en staren met hun blinde glazen ogen
omhoog, naar zon en maan, en
wachten op
het vreselijke vonnis der vertoornde
goden.

(slot volgt)

PASAR MALAM - WAARTS IN 1977

7e Pasar Dalam Eindhoven 30 sept. t/m 2 oktober. In de Philips Jubileumhal. Openingstijden: vrijdag 30 sept. 15.00-24.00 uur, zaterdag 1 okt. 12.00-24.00 uur, zond. 2 okt. 12.00-22.00 uur. Inl. Secr. "Pasar Dalam", Thurledeweg 71, Rotterdam, tel. 010-375935. Modeshow, kindervoorstellingen, muziek en dans uit Indonesië, ook gelegenheid tot dansen. Crèche is aanwezig. Stands met kunstnijverheid. Speciale attractie: kleurenfoto-expositie over leven, wonen en werken in Indonesië.

Beverwijk 15-16 okt. 1977 (in de Veilinghal, Parallelweg 49) za. 15 okt. van 12.00-01.00 uur en zo. 16 okt. van 13.00-24.00 uur.

Pasar Malam Haarlem 22 en 23 okt., in de Beijneshal, Stationsplein, t.o. het station. Openingstijden: za. 22 okt. 15.00-24.00 uur, zond. 23 okt. 14.00-23.00 uur. Inl. L. Jansen Schipper, tel. 023 - 33 68 01.

Nog veel plaatsen volgen: Venlo, Maastricht, Alkmaar.

Lieve meisjes voetballen ook!

UNI

SIDOLIG

Wist u dat Bandoeng in de jaren 1928 een dames voetbalclub had? De clubs behoren tot de bekende voetbalverg. U.N.I. (Uitspanning Na Inspanning) en Sidolig (Spelen In De Open Lucht Is Gezond)
De beide foto's werden genomen tijdens een wedstrijd tussen deze ploegen en wel op het UNI terrein aan de verlengde van Kl. Lengkong. De namen van de dames van UNI zijn (knielend v.l.n.r.): Emmy Florentinus, Hetty Johan, Guus v. Gils, Adrie Johan, ?, ?, (zittend): Suze Kessler, ?, Corrie v. Loon, Irma Rosenthal en Lottje v. Mengsel.
Van Sidolig (knielend): de Vretes, ?, Dodo Sihaja, Els ter Laak, Fien v. Mengsel. Zittend: Poppy Biegert, Zus Hartsteen, ?, ?, ?, Corry Joha. (met vraagteken saja lupa)

De enige mannelijke persoon op deze foto's is de scheidsrechter Hagenaar, ook wel haantje genoemd (omdat hij kon rennen als een haan).
De foto's zijn door mijn zusters afgestaan: Adrie, keepster (later mevr. Hagenaar) en Hetty (met das van een kwartje gekocht bij Tjioda) ook zij is met een bekende voetballer getrouwd, nl. Wies Amrein.
Lieve Oma's, gauw uw bril opgezet en zien of u er misschien ook bij staat. En mocht dat het geval zijn, uw tjoetjoek zal direct toegeven dat - in welke opzichten Cruyff u ook de loef kan afsteken - u beslist de liefste bent!

L. JOHAN

VERHALEN UIT BORNEO (IV)

IK HERINNER MIJ MANTAN

Hoewel ik reeds jong besefte hoe belangrijk liefde voor de mens is, moet ik bekennen, dat ik helaas op Borneo, eenmaal door onwetendheid, met de oprechte liefde, die men mij schonk, heb gespot. Ter verduidelijking eerst het volgende.
Men onderwees mij in de eerste plaats te streven naar de "agape", die liefde, gebaseerd op beginselen. Dan was er ook de "storga", "fillemon", hetgeen wil zeggen "broederlijke liefde", enz. Waarin men mij niet volledig onderwees, was de "heros", de liefde tussen man en vrouw. Daar had ik toen nog geen ervaring in. Temeer, daar men mij toen tot het celibaat-leven aanmoedigde.
Zoals velen zich "Jacob", "Kambing" en "Poegel" herinneren, zo herinner ik mij "Mantan" van Bandjermasin. Zij was Barito-Dayakse, ongeveer 20 jaar. Zij werd geboren te Moeara-Tewe, een Dayakdorp aan de bovenstroom van de Barito-rivier.
Nogal regelmatig zat ik in Peiping-restaurant, dat druk bezocht werd door militairen van het KNIL. Meestal zat ik er alleen om te genieten van het eten en de "medical wine", die men er serveerde, doch meest amuseerde ik mij om de KNIL-militairen, die er gezellige liedjes zongen en natuurlijk werd het gezelschap aangevuld door Dayakse jongedames, die het niet al te nauw namen met de moraal. Eén van die Dayakse jongedames was Mantan.
Op een dag zat ik weer alleen aan een tafeltje, toen Mantan fleurig en koket binnen stapte. Hoewel de zaak op dat moment redelijk gevuld was met militairen, stapte Mantan deze keer regelrecht in mijn richting. Vriendelijk glimlachend kwam ze nader en zei toen: "Tjé hatiku hei" (Adoe, mijn hart!) Ik schrok hevig, omdat ik het niet verwacht had en er dus niet op voorbereid was. Snel keek ik tersluiks of men in mijn richting keek en inderdaad keken heel wat KNIL-militairen glimlachend, vol verwachting. Ik voelde me onhandig en onzeker en voelde mijn hart onstuimig bonzen. Heel eventjes maar, want snel corrigeerde ik mij, omdat ik mij realiseerde, dat ik in de eerste plaats, een medemens voor mij had en in de tweede plaats, een vrouw. En graag, heel graag, behandel ik elke vrouw, wie en wat ze ook is, met alle respect en égards. Dus stond ik op en schoof een stoel voor haar bij en bood haar wat aan. Natuurlijk spraken wij over het oerwoud, waar zij vandaan kwam en al gauw merkte zij, dat ik mijn hart aan het Borneose oerwoud had verpand. Om een lang verhaal kort te maken, wij zagen elkaar nogal regelmatig in Peiping-restaurant. Meestal zat zij er al als ik binnen stapte, of als ik er reeds zat, kwam zij regelrecht naar me toe. Wij spraken dan meestal over haar geboorteplaats en zij kreeg een bijzondere belangstelling voor mijn plannen en liefhebberijen. Om eerlijk te bekennen, begon ik Peiping-restaurant vaker te bezoeken en vond haar persoonlijke aanwezigheid heel aangenaam. Doch, wat ik op dat moment in het geheel niet besefte, was, dat door mijn houding, Mantan een grote liefde voor mij had opgewekt. In ieder geval was het zo, dat Mantan op een dag bij mij thuis kwam. Ze zei: "Ku kada menahan lagi njo, mari ke negari kitala!" (ik houd het hier niet meer uit njo, kom naar ons land). Nog niet beseffend, dat Mantan oprecht van mij was gaan houden, zoals een vrouw van een man zou kunnen houden, begon ik hartelijk te lachen, omdat ik, hetgeen zij tegen mij zei, erg komisch vond klinken, niet wetende wat de gevolgen konden zijn.
Ze stond op, knielde naast mij, greep mijn beide handen en bracht ze naar haar gezicht. Even later waren mijn handen nat van haar tranen. Zonder nog wat te zeggen, ging zij heen en ik heb haar nadien nooit meer ontmoet. Pas later, toen ik volwassen was, besefte ik, dat Mantan toch oprecht van mij hield, en dat ik met haar liefde voor mij, gespot had!

Ik heb er nu nog berouw van.

R. F. VON STIETZ

Tjalie schreef ....

De verborgen vijand "Pienter Busuk"

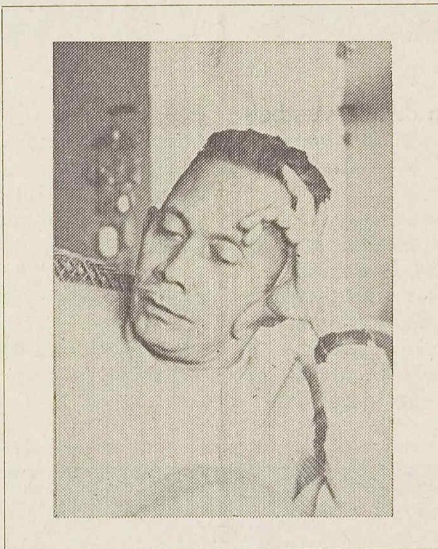
Diep binnenin is het zoeken naar eigen identiteit het zoeken naar de fundamentele verschillen tussen Goed en Kwaad. Omdat Tong Tong daar **aanhoudend** mee bezig is, doet iedere Indischman eraan mee, ongeacht rang of stand, ongeacht simpelheid of uitnemendheid van geest, ongeacht oud- of jong-gardistschap. En elke doorbladering van elke jaargang leert ons weer dat het inderdaad vaak juist de eenvoudigen van geest zijn, die ons de mooiste waarheden leerden. Maar een andere essentie van ons gezamelijk tong tong-werk is óók doorlopend aanwezig, al is die niet zo gauw opgemerkt: dat het een kwestie is van "to be or not to be", **een strijd op leven en dood,** die vaak genadeloos kan zijn. Daaróm is de andere door ons genoemde hoofdrichting **De Oorlog,** omdat ook die totaal genadeloos is. En ook al horen wij hier geen strijdgedruis, geen brenmitrailleurs en geen granaatvuur.

Dat komt omdat wij sinds lang uit onze opvattingen van beschaafdheid de physieke geweldpleging hebben geweerd als primitief, wreed, inhumaan, enz. enz. En ook al zorgen wij weliswaar dat in ons eigen landje niet meer doodgeslagen wordt, we werken toch wel mee (of verdienen heimelijk) aan oorlogen elders. Dus zelfs in de door ons nét bevrijde ontwikkelingsgebieden.

Maar "hier thuis" hebben we "de oorlog afgezworen" en leven in vrede met "overleg en inspraak". Waarbij dus ook de zwaksten hun punt verdedigen mogen.

Echter hebben we nog steeds niet dóór dat wij daar een gigantosaurus van nog verschrikkelijker aard dan de oorlog op ons dak gehaald hebben. Want nu wint inderdaad niet de physiek sterkste elk geschil, maar de man met de behendigste, glibberigste, bedrieglijkste tong en is menig gelijk al bij voorbaat GEWONNEN door de grootste PRATER.

Hier is de basis gelegd van de eerste, grote ontsporing: niet wat **waar en eerlijk is,** wordt gezocht, maar wat **bewijsbaar** is, ook al is het fout, slecht of verderfelijk. In onze **praatwereld** (kenbaar als "pienter busuk") is een onafzienbaar bestaansterrein van onjuistheden en valsheden in de loop der eeuwen langzaam voortgevreten als een soort lepra, waar men niet tegen op kan. Want het is gepantserd met presentatie-vormen als "juridisch onweerlegbaar" en "volgens de beginselen van de logica absoluut sluitend". En U weet: van dat pientere woordgebruik kan zelfs de marktkoopman die ons weer eens "te grazen" heeft met bietjes of bintjes, gebruik maken **tot de Nederlandse regering toe.** Die in kabinet na kabinet en levenslang aanwezige Kamers plus Ministeries van Justitie met woorden "aantoont" dat de Staat de Indische oorlogsveteraan NIETS schuldig is aan nimmer gerestitueerde lonen. Dit is heel gewoon **geheid Onrecht** waarbij misbruik wordt gemaakt van een valse reputatie: dat wij tóch kolonialen zijn "net als portugezen, spanjaarden en generaals-regeringen", maar men nochtans lijnrecht handelt in de geest van het "Staatsklimaat van de Goelag Archipel".

En wij weten dat de vorige premier nog, toen hem op de man af gevraagd werd waarom de oorlogssalarissen nooit zijn uitbetaald, alleen maar stotteren kon: "O ja? daar weet ik niets van!" Ik weet van niks, zei (en zegt nog steeds) de keukenmeid. En de volgende premier gaat het wéér zeggen: "Maar ik zal een onderzoek instellen!" Ja, jammer dat men met kabinet en al omdukelt voor er wat van een onderzoek komen kan! En het volgende kabinet doet hetzelfde. En zo voort! Mijne heren premiers! U hoeft niet zo ver te zoeken! Kom bij ons en we zullen **hele rissen** regeringsuitspraken overleggen waaruit Uw verplichting onweerlegbaar blijkt! En als U (slim!) tóch niets van Tong Tong wilt weten, dan hoeven wij maar één oproep in ons blad te plaatsen en van alle windstreken zullen andere gentlemen opdraven om U te bewijzen wat U vraagt. Roept U: "Dat verhoede de hemel! Geen cent offeren we op!" net als alle keren dat het "Verlies van Indië" in het uitzicht werd gesteld plus "de baten" uit dit wingewest? WEES NIET BANG. Als puntje bij paaltje komt zullen wij U niet genadeloos het hemd van het lijf vragen. De Indischman heeft al ettelijke keren **alles** opgeofferd wat hij had en hij zal dit zeker niet van U eisen, maar hij wil alleen een Macht, waarin hij nog steeds gelooft, van blaam en oneer zuiveren.

ER IS NIETS VERANDERD

Een paar maanden voor zijn dood (april 1974) - die hij misschien al duidelijker voelde aankomen, dan hij aan ons liet merken - kreeg Tjalie behoefte zijn geestelijke confrontaties met mens en maatschappij vast te leggen. In een serie van 6 artikelen wilde hij een samenvatting geven van het door Tong-Tong gevoerde beleid, de betrokkenheid van de lezers tot actuele problemen. Om tenslotte te komen tot een laatste, persoonlijke conclusie. Tjalie heeft deze serie niet kunnen beeindigen, maar in de 3 artikelen vinden wij reeds zoveel antwoorden, zoveel bewijzen terug van zijn scherpe, vooruitziende blik. Zijn bitterheid tegen zoveel onrecht, redeloosheid en bekrompenheid, door velen beschouwd als "anti-Nederlands-zijn", is alleen een waarschuwing geweest voor wat gebeuren kan, als wijzelf ons er niet tegen zouden wapenen. Wanneer we met eerlijkheid op deze afgelopen drie jaar terugkijken, moeten we constateren dat NIETS EN NIEMAND er moreel beter op is geworden. Integendeel.

We willen in Tong-Tong geen verbittering, maar ik zal de laatste zijn die terwille van de lieve vrede zal ondergaan in berustende gezapigheid.

Hoe zal onze houding zijn, als we straks te horen krijgen dat de - intussen BEWEZEN - schuld van achterstallig soldij van het KNIL door de Nederlandse Staat handig en wettelijk zal worden weggemanoeuvreerd. Hoe staan we tegenover de toenemende oneerlijkheid, lafheid en immoraliteit die zo goed past in deze tolerante democratie? De tijd zal het ons niet meer leren, want er is geen tijd meer. En het "sabar" zijn wordt een gave van hen die of doof en blind, of tot in het oneindige tolerant willen zijn.

L.D.

Geef toe en **alles** wordt vergeven. Durft U niet? Is het alleen maar Tong Tong, die zoiets zegt? En kan je man voor man van al die Indischgasten telkens op het stoepje roepen en aantonen wat voor verderfelijke kolonialen ze waren en DUS "God's gerechte straf" krijgen? Mijn waarden, ook al had U in geval voor geval gelijk, dat ontslaat **U** niet van de verplichting als souverein na te komen wat U Uw onderdanen beloofde. Want nóg steeds **en altijd:** noblesse oblige! De betere en hogere **moet altijd zijn eer nakomen.** Anders verliest het èn de eer èn de macht.

*

Alweer: de voortzetting van een constructie uit de Lagereschool-tijd: de onderwijzer, die oneerlijk is tegen één leerling en dat nooit toegeven wil. Het ging niet om die ene "fout", maar om

het feit dat de onderwijzer (thans het gezag) niet meer te vertrouwen is, geen achting meer waard is, die het hem deed. **En nog steeds doet** in grote en kleine zaken in deze maatschappij. Die nochtans de brave hendrik blijft uithangen.
Ja, inderdaad loopt ons leven af. En na onze dood kunt U zeggen: voortaan van de doden niets dan goeds, en de rekening verscheuren. En geen erfgenaam die erom zal procederen. Want men is er al zó lang aan gewend geraakt: dat beloften niet worden nagekomen (Ombuds-verhalen zitten stampvol bewijzen van de "linke" beloften en de even "linke" ontwijkingen waarmee die goeie burgerij met veel woordenpraal van wetten en subartikelen van wetten wordt afgewimpeld.
En niet voor niets was dat trieste liedje zo populair: "Als je mekaar dan niet vertrouwen kan/Waar blijf je dan; waar blijf je dan!"......
Zeg daarom niet te gauw dat Tong Tong anti-Nederlands is. Die boesoeke leugen heeft eerder succes gehad, maar NU niet meer, want Het Valse Woord is een structuur-facet van de hele westerse beschaving, die immers zo braaf "Nie Wieder Krieg" wil en in miljoenen slangen de leugen van het woord heeft losgelaten. We kunnen er al lang niet meer uit. Het is in de rechtsvoering geïncorporeerd en in het proces tegen Nixon staan de juristen van het pro **met hetzelfde Wetboek** tegenover de juristen van het contra. **En geen van beiden weet de Waarheid meer.** En deze hele wereld zit als voorheen alweer likkebaardend te wachten op het moment dat de zoveelste zondebok zal vallen (fout of niet fout of half fout) en dan zijn **Wij**, braven, **allemaal** van de zonde en de schuld verlost! Mijn God, worden we dwars door eeuwen en milleniums niet wijzer? En zijn wij intussen té ver afgeraakt van de behandeling van de klachten van de briefschrijvers in Hoofdstuk I in de vorige Tong Tong? Neen, wij zijn alleen erg diep MOETEN gaan bij het volgen van ons spoor naar de oorzaken van zoveel Indische moeilijkheden en ellenden. Vergis U verder wederom niet. Hier is niet Tjalie sendiri aan het woord, maar U zelf: **de som van tienduizend lezers en lezeressen door vele jaren heen.** Naar wie ik heb geluisterd zonder mij te laten afleiden door groepen of klassen of soorten, maar door de mens zelf in zijn vaak eenvoudigste gestalte.

TJALIE ROBINSON

JUBILEUM SHOW STENEN SLIJPEN

De Nederlandse Lapidaristen Club is een "slijpclub" in de ruimste zin des woords. De verzamelaar, de onderzoeker, de sieradenslijper en vele anderen vinden in deze vereniging een ontmoetingspunt. Wie zelf machines wil bouwen of wie zijn eigen vitrines wil maken, vindt steun en advies bij anderen.
Slijpwedstrijden, exposities van eigen werk en het maken van excursies, dit alles behoort mede tot de activiteiten van de N.L.C. Een kleine selecte bibliotheek met boeken en tijdschriften staat ten dienste van de leden. Voor beginners zijn er slijpcursussen.
De N.L.C. wil dit alles stimuleren omdat ze weet, hoe belangrijk een goede vrijetijdsbesteding op dit moment is en steeds meer worden zal.
Voor alle geïnteresseerden daarom de mededeling, dat het 2e lustrum van de N.L.C. gevierd zal worden op
zondag 25 september 1977 in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag.
met een grote stenen-slijp-show en internationale mineralenbeurs.
Men kan daar o.a. kijken naar:
alle mogelijke manieren van zagen, slijpen, polijsten en facetteren; verwerken van stenen tot sieraden en gebruiksvoorwerpen; zelfbouw van zaag- en slijpmachines; diamantkloven enz., enz. Ook is er voor kinderen (en ouderen) de mogelijkheid om zelf het slijpen op glasplaten te beoefenen. Op de beurs kan men terecht voor het uitbreiden van de eigen verzameling of het aanschaffen (evt. ruilen) van zelf te bewerken materiaal.
Iedereen is van harte welkom op deze manifestatie, die geopend zal zijn van 10-17 uur. Toegangsprijs *f* 2,50.

Zoals de goede zeden, om zich te handhaven, goede wetten nodig hebben, zo hebben goede wetten, om nageleefd te worden, ook goede zeden nodig. - Machiavelli.

Een nieuw tehuis voor gerepatrieerde bejaarden

In 's-Hertogenbosch wordt op 1 oktober a.s. een nieuw gebouwd bejaardenhuis voor gerepatrieerden in gebruik genomen. Het gloednieuwe huis omvat 115 bedden met daarnaast 32 flatjes voor zelfstandig wonende gerepatrieerden. Het huis wordt ongetwijfeld het mooiste bejaardenhuis van Den Bosch.
Het is zowel prachtig als gunstig gelegen. In de stad en toch met straks een fraaie tuin er omheen. De nieuwste snufjes op technisch en bouwkundig gebied zijn aanwezig. De kamers zijn groot, elk voorzien van zonnescherm en balkon. Er zijn wooneenheden voor één persoon en voor echtparen. Elke wooneenheid omvat een goed uitgeruste kitchenette, een hal met garderobe en een goed ingerichte badkamer met toilet en douche.
Alle dagen wordt er vers gekookt en op een aantal dagen per week een Indisch menu. Er zijn vele ontmoetingsruimten, een eetzaal, een dagkapel en een bijzonder goed uitgeruste bezigheidstherapie. Verder is er een kapsalon, een pedicure en een toko.
Voor de liefhebbers die graag nog eens uitgebreid zelf willen koken is er een grote volledig uitgeruste z.g. sambalkeuken met diverse gaspitten waarop in vele wadjans zelf lekkere dingen kunnen worden klaargemaakt.
Maar het belangrijkste is wellicht dat de gerepatrieerden zich niet aan het huis behoeven aan te passen maar andersom. Het doel van het huis is een eigen leefsfeer te bieden waar men zichzelf kan zijn en naar eigen inzicht zijn eigen leefwijze kan volgen. Men zal in het huis veel terug vinden van wat men kende. De ontspanning in het huis is eveneens daarop gericht.
Voor hen die blijvend intensieve verzorging behoeven (b.v. in rolstoel) zijn er 5 aangepaste kamers. Daarnaast is er een ziekenboeg van meerdere kamers. Het personeel is ervaren en deskundig. Het heeft reeds jarenlang gerepatrieerden verzorgd.
De eerste bewoners zullen de bejaarde gerepatrieerden zijn uit huize Trianon te Breda en St. Jan Baptist te 's-Hertogenbosch, die beide m.i.v. 1 oktober a.s. gesloten zullen worden.
Er zijn, althans op dit moment, nog enige kamers en flatjes vrij maar uitsluitend voor gerepatrieerden. De lijst van gegadigden wordt volgens volgorde van binnenkomst der aaanvragen afgewerkt. Zij die nu niet aan de beurt zouden kunnen komen blijven toch als eersten in aanmerking komen.
Korte tijd na de openstelling bestaat de stichting die het bouwde 25 jaar. Zij stichtte het eerste huis van bejaarde gerepatrieerden in het land van de ruim 20 die er geweest zijn of nog bestaan en zij opent waarschijnlijk ook het laatste.
Liefdevolle handen van de gezamelijke bewoners van haar 4 tehuizen hebben een prachtig wandkleed vervaardigd dat zij de jubilerende stichting zal aanbieden.
Het huis hoopt nog lange jaren onze bejaarden een echt tehuis te bieden.

WINNAARS EN OPLOSSING PUZZEL IV

Het was blijkbaar een zeer zware klus, deze laatste puzzel, want van de toch al spaarzame inzendingen bleken er uiteindelijk slechts vier juist te zijn. Van harte gelukgewenst en een welgemeend bravo aan:

Mej. L. H. Bouman, Elisabeth Brugsmaweg I/405, Den Haag; Marisa van Dijk, Walstraat 41, Deventer; A. A. van Ravenswaay Claasen, Lobelialaan 165, Den Haag; K. van Dijk, P. H. ter Meulenplantsoen 2, Lonneker.
U ontvangt als prijs een Tong Tong waardebon van *f* 25,—.
Dient nog te worden vermeld dat er een klein foutje in deze laatste puzzel is geslopen; nl. nummer 63 verticaal, rivier in Nederland, aangeduid als **Lange** in het Groot Puzzelwoordenboek van de Uitg. Sari, en ook als zodanig door de puzzelmaker gebruikt, had moeten zijn **Linge.** Bovenstaande prijswinnaars hadden allen **Linge** ingevuld, met als consequentie dat het corresponderende horizontale woord **anim** in plaats van **anam** werd. Wij rekenen dit echter als goed daar het een fout onzerzijds betrof. Alle andere inzenders waren al elders over een woord gestruikeld.

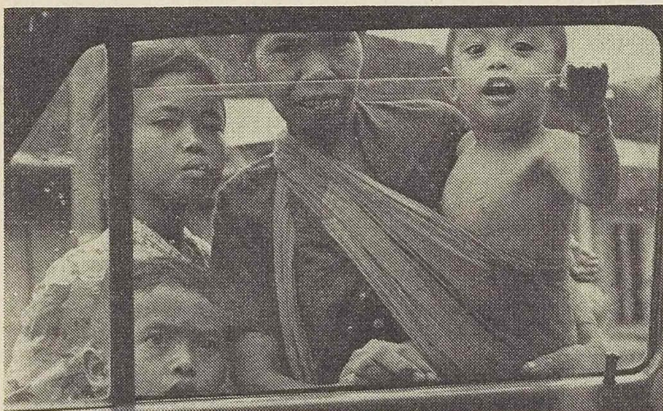
OPLOSSING PUZZEL:

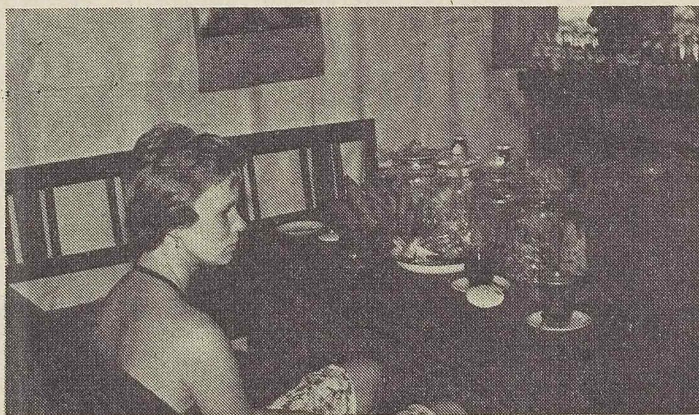
Horizontaal:
1. sampurna; 8. smarting; 15. oeroud; 16. Tirool; 17. BB; 19. taure; 20. alsof; 21. HN; 22. oog; 24. team; 25. daim; 26. pag; 27. trap; 29. ngeriap; 31. duik; 32. Argob; 34. anion; 35. suara; 36. geeerd; 38. den; 39. alikas; 40. Elsnora; 42. olifant; 43. Kelamarin; 44. sambang; 48. angstig; 53. isarat; 54. als; 56. gelora; 57. eclat; 58. steeg; 60. Ramon; 61. reis; 62. stengel; 64. pand; 65. dek; 66. spil; 67. anam (wordt anim); 69. tir; 70. ut; 71. okapi; 72. nonoh; 74. eu; 75. haasje; 76. degeen; 78. fokstier; 79. agerding.

Verticaal:
1. sabotage; 2. mo; 3. pet; 4. urat; 5. Rouen; 6. nuraga; 7. ademend; 8. stadion; 9. Milaan; 10. arsip; 11. room; 12. tof; 13. il; 14. gangkast; 18. borrel; 21. hairan; 23. gages; 26. puaka; 28. poen; 30. rietmolen; 31. vogel; 33. brokaat; 35. slinger; 37. Drent; 39. aling; 41. alg; 42. ora; 44. sierduif; 45. asceet; 46. malik; 47. bras; 49. slap; 50. tomat; 51. ironie; 52. gandrung; 54. atelier; 55. seganda; 58. stipje; 59. genoeg; 62. spasi; 63. Lange (wordt Linge); 66. skat; 68. moer; 71. OAS; 73. hed; 75. HK; 77. NI.

Door het dalende animo voor de T.T. Puzzles hebben wij besloten deze voortaan alleen in de dubbele Tong-Tong-edities te plaatsen, dus pas weer in het Kerstnummer.

Van 1 tot 5 oktober Djagoeng-tijd bij Tong Tong!!
5 stuks voor f 2,--

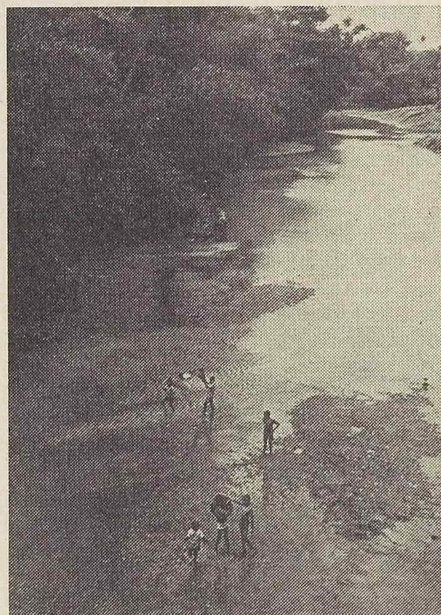
Weerzien met Indonesië

Win een prijs van *f* 50,— met Uw vakantiefoto's uit Indonesië. Stuur ze naar Tong-Tong waar om de 3 maanden de leukste en origineelste foto's worden uitgezocht en gehonoreerd. Liefst zwart-wit afdrukken of scherpe, gekontrasteerde kleurenprints.

Bij de foto's:

Boven links: Een onveranderd weerzien met Indonesië via het autoraam: "Minta tuan!" Inzending W. Rijnaard.
Rechts: Guleh en saté kambing en rempejek en emping melindjo, met warme thee na, daar knapte een door de hitte bevangen en uitgehongerde Ann Tee van op. Roy Tee schoot dit plaatje van zijn charmante echtgenote vóór de maaltijd, ergens in een warong bij Kota Gedeh.
Rechtsonder: Een schitterend plaatje (u zou het in kleur moeten zien) van een kali (welke?) tussen Yogya en Poerworedjo, gemaakt door J. C. W. Ploeg.
Het is voor ons erg moeilijk altijd weer de goede keuze te maken uit de vele en prachtige foto's die men ons zendt. Wat het scherpst uitkomt ondanks de kleur heeft de voorkeur. En natuurlijk ook persoonlijke smaak, daarbij laten we ons leiden door de spontaniteit van de fotograaf(-grafe).

N.B. Het plaatsen van een foto wil niet zeggen dat u meteen een prijs hebt gewonnen. Het betekent dat uw foto behoort tot die serie waaruit wij over 3 maanden een keus zullen doen.

Oliefabrieken INSULINDE

Reeds een jaar is de heer drs. mr. R. N. J. Kamerling bezig met zijn proefschrift over de geschiedenis van de opkomst, bloei en ondergang van de Oliefabrieken Insulinde in de jaren 1913 tot en met 1921. Veel materiaal heeft hij reeds verzameld, maar ten einde een zo volledig mogelijk beeld van die periode en van dat onderwerp te kunnen vormen, zou hij graag die personen oproepen, die persoonlijke ervaringen bezitten of informatie anderzijds kunnen verschaffen (bijv. foto's, krantenknipsels) over deze maatschappij, contact met hem op te nemen. Zijn adres is: Gerrit van der Veenstraat 2, Amsterdam, tel. 020 - 73 30 89.

WIE ? WAT ? WAAR ? WANNEER ?

Deze rubriek dient UITSLUITEND voor:

- Opsporing of informatie over personen.
- Bekendmaking van bijeenkomsten, reünies en alle NIET- COMMERCIËLE gebeurtenissen.
- Inlichtingen over diverse onderwerpen.
- Gratis aanbiedingen niet tegen geld of anderzins.
- Alle oproepen onder deze rubriek met duidelijke opgave van naam en adres.

Voor abonnées en niet-abonnées geldt het tarief *f* 5,— per oproep/aanvraag. REDACTIE TONG TONG.

*

EXTRA BEWIJSNUMMERS UITSLUITEND TEGEN BETALING !

Wie kan mij het adres geven van mijn broer Lodewijk Zwaan, 52 jr. geb. Kotabumi (Sumatra) en vroeger werkzaam bij de KLM Kebajoran, wonende Batavia/Jakarta. Inl. aan Mevr. E. Loupatty-Zwaan, jalan H. Z. Mustofa 343, Tasikmalaya, Indonesia. (of p/a Tong-Tong, Pr. Mauritslaan 36, Den Haag).

De Beste Jaren Uit Mijn Leven (IV)

Nog eens mijn huisjongen en een herinnering aan een andere huisgenoot.

Door de stilte van de avond, nog vóór de djangkriks alles overstelpten met hun rythmisch gesjirp, klonk een klagelijk piepen op of achter ons achtererf. Even, dan weer niets, dan begon het weer, nu eens klagelijk, of miauwend, dan weer opeens snerpendoortergend! Een kat? Dat snerpende geluid was beslist geen kat. Mijn man liep naar de achtergalerij en riep: "ksjit" ertegen. Het hielp afdoend, we hoorden niets meer die avond.
De volgende dag was het geluid er opeens weer en bij daglicht. "Apa itoe" vroeg ik aan Minah, de kokki, die in de dapoer zat. "Pah" zei ze laconiek, en daar misverstanden zich beter van zelf oplossen, ging ik naar binnen. Het duurde niet lang of het loste zich inderdaad op. Inan kwam binnen met in zijn hand een leeg sigarendoosje, dat aan een stok zat. Over het kistje waren een paar touwtjes gespannen en aan de stok vastgemaakt. Dit wat vreemde voorwerp werd mij eerbiedig getoond. Met een stok, die aan de ene kant schuin was gesneden en mes-scherp was. "Ini poenja rebab" legde hij uit.
Ik hield mijn gezicht in een ernstige plooi en bekeek niet zonder plezier het "instrument", ik houd van knutselen. Erger werd het toen, aangemoedigd door mijn waardering, hij de "strijkstok" over de touwtjes haalde en de rillingen over mijn rug liepen bij de onbeschrijflijke klanken. Maar hij keek zó verrukt en hij deed me zo denken aan mijn broertje, die met een zelfde verrukking klanken van hetzelfde kaliber aan een mondharmonica had ontrukt, dat ik met een waarderend woord hem aanraadde voortaan wat verder weg te gaan oefenen. Ik geloof dat de touwtjes het gauw begaven, waarmee aan dit huisorkest een niet onwelkom einde kwam.

ADDIE

Zojuist verschenen:

C. A. S.
HERDENKINGSBOEK 1902-1977
216 pagina's en 180 foto's uit de mooiste jaren van de Carpentier Alting Scholen.

Ook niet-Cassers zullen ongetwijfeld talrijke familieleden, vrienden en bekenden terugvinden in dit goed-geredigeerde boekwerk, dat een schat van foto's bevat.

Wie het boek op de reünie niet gekocht heeft kan nu bij boekhandel Tong-Tong terecht.
Prijs *f* 37,50 porto *f* 4,—
Beslist geen tweede oplaag !

Wie kan mij helpen aan het adres van Richard en Emile Nijland, gewoond hebbende Gg. Peseban-Jakarta? En van Stans en Frieda Visser? Inl. L. Stein, Gentiaanstr. 5, Spijkernisse.

Wie kan de Heer G. L. Coerper, Voederruwe 9, Maastricht, helpen aan de tekst van de Indische gedichten: "Den Varken" en "de Kokkie"?

Wie weet 't adres van Hr. Gongrijp v.d. Sande of van zijn zoon Henk. Kampgenoten in Thailand van J. S. Göbel, Stroom 241, Assen.

Gezocht door de Fam. H. H. Davidson, Veenderweg 199, Ede (tel. 08380 - 1 53 64) dhr. Helsdingen, die de 1e getuige bij onze bruiloft is geweest, op 29 januari 1947 in Semarang. Dhr. Helsdingen was gelegerd bij de T Brigade bij de Verbindingstroepen.

LOGEER ADRESSEN IN INDONESIË

Hieronder drukken wij een bijgewerkte en aangevulde lijst af van particuliere logeeradressen in Indonesië, welke door abonnées gaarne werden aanbevolen.

JAKARTA
Christian Guesthouse "Petra", Jl. Wahid Hasyim 67, tel. 45149, P.O. Box 2683. Overnachting en ontbijt $ 6 p. persoon, incl. kleine was en diensten. Kinderen beneden 12 jaar $ 3.

Mevr. J. Sindukusumo-van Kraayenoord, Jl. Margaguna 12, (dekat Radio dalem) Jakarta (Keb. baru). Double room, m. eigen gem., w. en k. water. Rp. 5000,— p. dag m. ontb.

Fam. Anugraha, Jl. Rawamangun Muka Timur 31, Jakarta Timur, 2 pers. kamers met ontb. De fam. spreekt Nederlands.

BANDUNG
Nj. Arnolts-Onong Djayanegara, jl. Riauw 79, Bandung.

Mevr. C. Sijnjal, jl. Cipto 17, Bandung.

Fam. Pallencaoe (Cisitu's International Guesthouse "Sangkuriang") Jalan Cisitu 45b (Jalan Sangkuriang) Telefoon 82420-82285-82286-Bandung. Prijs per kamer met eigen gemakken inclusief ontbijt voor een Single vanaf $ 9,—. Voor 2 personen met ontbijt vanaf $ 12,50 + 21 % bel.

Fam. J. M. Sutrisno-Pelz, Jl. Cimanuk 14, Bandung, tel. 52366. Logies m. ontb. *f* 12,50 p.p.p.d., vol pens. *f* 30,— p.p.p.d. incl. om 10.00 aperitief en om 16.00 koffie/thee m. toetje. Maandkmrs. red. 10%. Vervoer aanw. In gedeelte v. woning is Ned. consulaat gevestigd. Pers. inl. bij fam. Bitterlich, v.d. Mortelstr. 190, Noordwijk, tel. 01719-10436.

Fam. W. Jahja, Dj. Veteran (Bungsu) 51, Bandung-Centrum. Tel. 50645.

Fam. A. Pflug, Jalan Dr. Setia Budi 422, Bandung.

Twee- en drie pers. kamers bij de fam. H. L. G. Klees (oud Knil-er), jalan Ir. Yuanda, K.M.P. Pengkok 35, Dago, Bandung. Meer inlichtingen schriftelijk.

Fam. Kaligis, Jl. Maulana Jusufis, Bandung, tel. 3819. 2 pers. kamer p. pers. p. nacht m. ontb. Rp. 3000,—; 1 pers. kamer p. pers. p. nacht m. ontb. Rp. 3500,—.

SOLO
Voor kampeerders!
Gelegenheid tot kamperen in de omgeving van Solo en Tawangmanggu (op de Lawu) met eigen of gehuurde tent, voorzien van matrassen en dekens. Ook kan bemiddeld worden inzake hotels en particuliere logeeradressen in Midden- en Oost-Java.

C. V. "Libra" International Transport, Jl. Turisari 27, Solo, Postbox 64, tel. 2978.

YOGYAKARTA

Willen degenen, die gebruik maken van de logeeradressen in Tong Tong, eerst schrijven naar het betreffende adres. Dit ter voorkoming van teleurstelling in geval van volboeking of indien het adres inmiddels is opgeheven!

Mevr. K. R. T. Martohusodo, jl. A. M. Sangaji 43, tel. 2194 Yg. Beschikb. 3 double-rooms met eigen badkamer en toilet. Groot, oud, koel huis. Hartelijke gastvrije ontvangst. De familie kan behulpzaam zijn bij het opstellen van een programma van tochten in de omgeving. Nederl. wordt gesproken. Ook beschikb. een aardige villa in Kaliurang, 25 km ten Noorden van Yogya (± ½ uur rijden) aan de voet van de Merapi met koel klimaat, mooie omgeving en gelegenh. tot bergbeklimming.

Mevr. Soemari, Jalan Dr. Sutimo 9, Yogyakarta, tel. 3010. Zeer gastvrij adres. Mevr. Soemari beschikt over uitstekende adressen over heel Java, waar men bereid is houseguests op te nemen. Het hele hoofdgebouw met 3 ruime kamers beschikb. uitsl. voor gasten, Antiek meubilair.
Behulpzaam bij het organiseren van tochten en assisteert bij oplossen van eventuele problemen. Voor verblijf van meer dan 2 weken kan - zowel voor logies met ontbijt als voor vol of half pension reductie worden verleend. Hierover kan gecorrespondeerd worden. Ned. en Engels wordt gesproken.

Mej. Ignatia Pradjasuto, Jl. Colombo Samirono Baru 5. Hartelijke ontvangst, billijke prijzen. Single + ontbijt Rp. 2500, double + ontbijt Rp. 4000, lunch Rp. 750, diner Rp. 750.

Eenvoudige beschaafde Indonesische familie geeft tegen civiel tarief logies. Fam. Soejitno, Complex Colombo 10, Demangan - Yokjakarta - Indonesia. Zeer goede referenties. Inlichtingen: tel. 85 19 28 / 55 68 35.
Logies voor 1 pers. met ontb. Rp. 1500,—, tweepersoonsbed voor 2 pers. Rp. 2500. Desgevr. ook Ind. lunch en diner. Drie logeerplaatsen aanw.

SURABAYA
Bij de fam. Dr. Amir Hoesin, bekende oogarts in Surabaya aan de Panglima Sudirman (ex Palmenlaan) 28/30 zijn drie double room logeerk. te huur. Eigen gemakken en toegang.

MALANG
Ir. Tahir, jl. Tenaga 1, Blimbing (Malang). M.I. Darwis, Kawistraat 40, Malang - Indonesia.

Familie Soehardjo, zeer goed adres. Europees georienteerd. Jl. Tangkubanprau 1, Malang.

Mevrouw Dradjat, Jln. Bromo 9, Malang.

Mevr. Hutomo-Wiwoho (Emmy Oei Oen Ho), Taman Wilis 1a, 5 tweepers. kamers beschikb. Logies met ontb. 2000 Rp, desgewenst lunch en diner (500 Rp. p. keer). Bij verbl. van langer dan 10 dg. korting mogelijk.

Hr. Sutrisno, Jl. Diponegoro 19.

Hotel "Splendid Inn", Jalan Mojopahit 4, Malang, Mevr. W. Sumarjono, tel. 0341-3860. Beschikb. 12 kamers met twin- of double bed voorzien v. privé badk. en douche, koud en warm water. Logies m. ontb. Rp. 6500,— en Rp. 7000,— voor 2 pers. Korting voor een enkele bezetting Rp. 1500 p. kamer. Lunch en/of diner op best., p. pers. p. keer Rp. 800,— Ind. of Chin. Prijswijzigingen i.v.m. inflatie voorbeh. Service en belasting inbegrepen.

L. Darwis, Jalan Kawi 40. Ontb. Rp. 1500 p. pers., Voll. pens. Rp. 3000,— De Heer Darwis is cultureel attaché in Australië geweest. Men is verzekerd van vriendelijke ontvangst, een zeer schone logeergelegenheid en goede maaltijden tegen billijke prijzen.

Guesthouse "Wisata Irdjen", "Kaliklatak" Estate 1013 HA. Rubber, koffie, vruchten, nootmuskaat, kruidnagelen, cacao. 50 km. eigen weg door de plantage. Bergen en de straat van Bali. Eigenaar: De Hr. R. Soehoed Prawiroatmodjo die samen met zijn vrouw ook het beheer heeft over units en bungalows. Westers georienteerd. Adres: "KALIKLATAK" ESTATE BANJUWANGI, Telef. 323-736.

BALI
Singaradja. Fam. Made Oka Nurdjaya, jalan Ngurah Rai 21, tel. 613. Kamer met logies Rp. 700. Ontbijt, lunch, diner Rp. 550 elk. (1974). De zoon woont in Den Pasar en kan gasten van het vliegveld ophalen en naar de stad brengen. Vandaar naar Singaradja per taxi (c. 90 km). Het echtpaar spreekt Nederlands. Electr. licht en voldoende water.

Denpasar. Bij Wismasari Inn een prettig gelegen logement in de stad Denpasar, met waterleiding, electrisch licht, ontbijt en cold drinks. Gasten kunnen worden afgehaald en gebracht van of naar het vliegveld Ngurah Rai, 15 km van Den Pasar en eventueel kunnen de tours naar keuze van de gasten worden geregeld. Voor de reservering verzoeke te voren te schrijven aan de eigenaar en manager: de heer Wayan Dangin WISMASARI INN, jalan Majen Sutoyo No. 1, Denpasar, Bali, Indonesia. Tel. 2437.

Voor hen die voor hun vacantiereis een uitgebreide planning nodig hebben, kunnen wij U aanbevelen:
Indraloka Home Service, Cik Ditiro 14, Yogyakarta, tel. 3614, waar Mevrouw Moerdiyono U graag terwille zal zijn bij 't zoeken van logeergelegenheid in Yogja, Jakarata, Bandung, Surabaya en Malang.

Voor uitvoeriger inl. zie de vorige logeeradressenlijsten.

JE-LAH-JE-ROT

Marktkoopvrouw in Eindhoven:
"Ja, nou vraagt U me wat zeg! Verdorie Mien, hoe heten die gerimpelde groene peertjes ook weer met zo'n moeilijke naam...... o ja ik weet het al: AVOCADO'S ! ! En die eet je met ei en mayonaise op brood of gewoon als een appel."
Marktkoopman in Eindhoven:
"Wat dat zijn en hoe je ze eet? Gemberbolletjes meneer en die groeien boven in een palm." "Zo-zo. Gemberbolletjes! Nooit van gehoord. En wordt daar nou de beroemde wèdang djahé van gemaakt meneer?" "Wat zegt U? Nooit van gehoord!"
De varaan:
De Soerabaiase dierentuin heeft een aantal prachtige Komodovaranen. Die heb ik natuurlijk gefilmd. Vraag aan een Indische meneer, die in Eindhoven naar m'n film kijkt: "Weet U hoe dat dier heet?" "Jawelzeker. Dat is een miereneter...........!"
De tapir:
De dierentuin van Medan is een paar schitterende Sumatraanse tapirs rijk. Die ik natuurlijk gefilmd heb. Vraag aan een Hollandse toean, die 4 jaar in Indonesië heeft gewoond: "Weet je hoe dat dier heet?" "Dat? Dat is een miereneter........!"
(het moet voor een miereneter toch wel een frustrerend gevoel zijn, nu eens een Komodovaraan, dan weer een tapir genoemd te worden)
De perkoetoet:
Ik heb op Bali het gekoer van een boeroeng perkoetoet met m'n cassetterecorder opgenomen. Vraag aan de Indische meneer in Eindhoven (die van de Komodovaraan weetjewel?) "Herkent U dat geluid?" "O ja zeker."
"Hoe heet die vogel ook al weer?"
"Dat is een boshaan.........!"
(kunjenagaan tjiek, dat ik het eerste uur te verbluft was om iets te zeggen?)
Lontong ! ! !
Dezelfde Hollandse toean (van de tapir weetjewel?) en zijn Hollandse mefroi gaan kamperen met een Indische toean en zijn Indische mefroi. Somewhere in Duitsland willen ze rijst eten. Indische toean: "Vrouw, geef me de schaar ! Ja, ik moet toch eerst al die kleine plastic zakjes één voor één openknippen om bij de rijst te kunnen komen. Ik snap niet waarom ze geen grotere verpakking nemen hoor. Ik vind dit nogal omslachtig!"

G.H.B.

Een uitgestoken hand

Een overbevolkte planeet en toch het grootste aantal "eenzamen" sinds de schepping, hoe rijmt dat? Het antwoord is gegeven door duizenden kranten en tijdschriften, door psychiaters, doktoren, psychologen, maar de oplossing voor eenzaamheid ligt in daden, niet in woorden. Eén simpele daad van vriendschap, medeleven voor een eenzaam mens, het blijkt moeilijker te zijn dan wat ook maar. Want wáár is die eenzame mens, hoe kan spontaniteit zich een baan kappen door het oerwoud van bedrog, baatzucht, misdadigheid? Hoe waarschuwen we onze kinderen niet te praten met vreemden, hoe wantrouwen we een vriendelijk aanbod van iemand die we niet goed kennen, hoe stevig grendelen we onze deuren 's avonds en leggen de telefoon van de haak. De wereld heeft zijn eenzaamheid gemáákt.
En daarom pagina's vol advertenties van mensen die genegenheid zoeken in de krant. Beschamend? Het beschamend dat onze maatschappij het zover heeft laten komen. Daarom trof de brief die ik een dezer dagen ontving me zo.

"Ik schrijf je dit omdat ik weet dat je me kunt begrijpen. Ik ben al jaren weduwe, al mijn kinderen zijn geëmigreerd. Als ik 65 ben (dat duurt nog een paar jaar) dan hoop ik dat ik naar ze toe kan, om van hun aanwezigheid te genieten. Nu kruipen de uren, dagen, maanden voort met af en toe een verwonend familielid of een vriendin die me komt opzoeken. Door mijn rheuma ben ik niet meer zo goed ter been, maar van reizen hou ik wel. Maar als vrouw alleen is het uitgaan in deze tijd toch ook niet zo prettig. Gelukkig heb ik nog een Tong-Tong waarop ik durf te slaan, al heb ik misschien niet meer die kracht om een duidelijk geluid voort te brengen. Zou er onder de lezers iemand zijn die de eenzaamheid ook moe is en het aandurft mij te schrijven. Misschien dat we t.z.t. zoveel vriendschap en of genegenheid voor elkaar kunnen opbrengen om samen nog de kleine vreugdes die er voor ons zijn, te delen. Is gedeelde vreugd niet nog altijd dubbele vreugd? Ik ben niet mooi, niet slank en zelfs niet eens lief en zacht van karakter. Ik probeer alleen eerlijk te zijn en zou dat van mijn partner ook verwachten. Ik hoef gelukkig niet te zetten: geen avonturier en geen drinker, want zulke lezers heeft ons blad toch niet?"

G.
(naam en adres bij ons bekend.)

Geen gewone advertentie deze keer, "dame zoekt kennismaking". Maar een ernstige vraag van een eenzaam mens. Zoals er zovelen zijn. Als u schrijven wil, zet u in de linkerbovenhoek van de enveloppe "G", per adres redactie Tong-Tong. Ik stuur de brief wel door.

L.D.

*

Alleen door het feit dat men samen oud wordt, gaat men de meest vage kennis als een boezemvriend zien.

Logan Pearsall Smith

*

Men hoopt oud te worden, maar men vreest de ouderdom.

Jean de la Bruyère

*

Gehoord op de radio.
Een groep buitenlanders is van plan een reis naar Nederland te maken en wordt voorgelicht over situatie, bezienswaardigheden etc.
Eén van de deelnemers vraagt: "Is er in Nederland ook een kolonelsregiem? Antwoord: "Neen, dat niet, wel een regime van kletsmajoors!"

ZWARTE LUCHT

Albertientje is een erg gevoelig meisje. Toen ze nog klein was, sliep ze altijd met een klein lichtje in haar kamer. De oorlog en verduistering maakten daaraan een eind. Op een nacht hoorde haar moeder haar voortdurend diep zuchten. Ze vroeg: "Wat is er schat, kun je niet slapen?" Het antwoord: "Ik kan wel slapen Mam, maar moet ik die zwarte lucht inademen?"

**Minimum *f* 6,— van 1 tot 3 regels; per regel meer, *f* 2,50 meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer *f* 2,20 meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 3,— meer.
Bij brieven onder advertentienummer:
DIT NUMMER OP DE ENVELOPPE IN DE LINKERBOVENHOEK ZETTEN.**

NEDERLANDS-INDISCHE ARCHITECTUUR. T.b.v. proefschrift verz. Helen Jessup inform. en materiaal betr. architectuur en architecten in Indon., spec. v. Java tussen c. 1870-1940. Contact kan opgenomen worden met Tom v. Leeuwen, Herengracht 317, A'dam. tel. 020 - 23 24 56. Architectuurmuseum/N.D.B., Droogbak 1A, A'dam. tel. 020 - 22 02 77.

Welke Ind. vr., (1 kind geen bezw.) 35-45 jr. wil kennism. m. zakenman 48 jr., eigen woning in Friesland om samen weer iets goeds op te bouwen. Br. onder nr. 2773.

T.k. gevr.: "Tocht met de Plancius e.a. verhalen", "Verhalen uit het verre oosten (A. Salomons), "Goena Goena" (Kijdsmeir), "Wrakhout" (Scheffer). J. Belger, Gen. v. Heutszln. 94,Baarn. Tel. 02154 - 1 72 08.

Hr., Ind. 54 jr., zelfst. wonend, geen auto zoekt kennism. m. dame tot 50 jr. Br. onder nr. 2774.

Aangeboden: kabinet, ongemeubileerd, br. onder nr. 2775.

Holl. j.man, 38 jr., jeugd. uiterl., goed mil., z.k.m. zachtaard. vr. Doel: huw. of samenwonen t.z.t. in eigen hs. in 't Gooi. Br. liefst m. foto (wordt geretourn.) onder nr. 2776.